

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 2004-2005

3 JUIN 2005

Projet de loi portant assentiment au Deuxième Protocole relatif à la Convention de La Haye de 1954 pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé, fait à La Haye le 26 mars 1999

SOMMAIRE

	Pages
Exposé des motifs	2
Projet de loi	22
Deuxième protocole relatif à la convention de la Haye de 1954 pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé	23
Avant-projet de loi	41
Avis du Conseil d'État	42

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 2004-2005

3 JUNI 2005

Wetsontwerp houdende instemming met het Tweede Protocol inzake het Verdrag van 's-Gravenhage van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict, gedaan te 's-Gravenhage op 26 maart 1999

INHOUD

	Blz.
Memorie van toelichting	2
Wetsontwerp	22
Tweede protocol inzake het Verdrag van 's-Gravenhage van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict	23
Voorontwerp van wet	41
Advies van de Raad van State	42

EXPOSÉ DES MOTIFS

1. Introduction

1. Le gouvernement a l'honneur de soumettre à votre assentiment le deuxième Protocole relatif à la Convention de La Haye de 1954 pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé, fait à La Haye le 26 mars 1999.

2. Ce Protocole a été adopté par la Conférence diplomatique convoquée conjointement par le gouvernement des Pays-Bas et l'Organisation des Nations unies pour l'éducation, la science et la culture qui s'est tenue à La Haye du 15 au 26 mars 1999. Au 31 décembre 1999, date de clôture de la période de signature du traité, 39 États l'avaient signé, dont dix de l'Union européenne (Allemagne, Autriche, Belgique, Espagne, Finlande, Grèce, Italie, Luxembourg, Pays-Bas et Suède). Au 1er janvier 2002, le Protocole a été ratifié par 9 États. Il entrera en vigueur trois mois après le dépôt du vingtième instrument de ratification, d'acceptation ou d'adhésion. La Belgique l'a signé le 17 mai 1999; il convient dès lors qu'elle procède à sa ratification. Le Protocole compte 47 articles, répartis en 9 chapitres.

2. Historique et objet du Protocole

3. La Convention de La Haye de 1954 pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé est entrée en vigueur le 7 août 1956. La protection dite générale établie par la Convention vise à sauvegarder et à assurer le respect des biens meubles et immeubles qui présentent une grande importance pour le patrimoine culturel des peuples, quels que soient leur origine ou leur propriétaire (articles 1 et 2).

La sauvegarde de ces biens implique que les États sur le territoire desquels ils se trouvent situés prennent dès le temps de paix les mesures appropriées destinées à leur protection.

Le respect des biens protégés s'impose tant à l'État sur le territoire desquels ils se trouvent qu'à ses adversaires en cas de conflit armé (article 3). Sauf nécessité militaire impérative, ce respect des biens implique que les parties à la Convention s'interdisent d'une part, d'utiliser des biens à des fins qui pourraient les exposer à la détérioration ou à la destruction et, d'autre part, s'abstiennent de tout acte d'hostilité à leur égard. Elles s'engagent également à interdire, prévenir et à faire cesser tout acte de vol, de pillage, de détournement ou de vandalisme à l'encontre des biens culturels (article 4).

MEMORIE VAN TOELICHTING

1. Inleiding

1. De regering heeft de eer u het tweede Protocol inzake het Verdrag van 's-Gravenhage inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict, goedgekeurd te 's-Gravenhage op 26 maart 1999ter instemming voor te leggen.

2. Dit Protocol is goedgekeurd door de Diplomatieke Conferentie die gezamenlijk is bijeengeroepen door de Nederlandse regering en de Organisatie van de Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur en plaats had te Den Haag van 15 tot 26 maart 1999. Op 31 december 1999, de laatste dag voor ondertekening van het verdrag, hadden 39 Staten het ondertekend, waaronder 10 lidstaten van de Europese Unie (Duitsland, Finland, Griekenland, Italië, België, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Spanje en Zweden). Op 1 januari 2002 hadden 9 Staten het Protocol bekrachtigd. Het treedt in werking drie maanden na de neerlegging van de twintigste akte van bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring. Aangezien België het Protocol op 17 mei 1999 heeft ondertekend, moet het worden bekrachtigd. Het Protocol bestaat uit 9 hoofdstukken en 47 artikelen.

2. Retroacta en onderwerp

3. Het Verdrag van 's-Gravenhage inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict is op 7 augustus 1956 in werking getreden. De algemene bescherming ingesteld krachtens dat Verdrag beoogt de veiligstelling en de eerbiediging van de roerende en onroerende goederen die van groot belang zijn voor het cultureel erfgoed van de volkeren, ongeacht de herkomst of de eigenaar ervan (artikelen 1 en 2).

De veiligstelling van die goederen onderstelt dat de Staten op het grondgebied waarvan de goederen zich bevinden in vredetijd alle passende maatregelen nemen ter bescherming ervan.

Zowel de Staat op het grondgebied waarvan de goederen zich bevinden als zijn tegenstanders in geval van een gewapend conflict moeten de beschermde goederen eerbiedigen (artikel 3). Behoudens dwingende militaire noodzaak onderstelt die eerbiediging dat de partijen bij het Verdrag enerzijds iedere aanwending verbieden voor doelstellingen welke de goederen aan vernietiging of aan beschadiging zouden kunnen blootstellen en zich anderzijds onthouden van iedere tegen de goederen gerichte vijandelijke daad. Zij verbinden zich tevens ertoe iedere vorm van diefstal, plundering, ontvreemding of vandalisme te verbieden, te voorkomen en te beëindigen (artikel 4).

Une protection spéciale est prévue pour les biens de très haute importance ainsi que pour les refuges destinés à les abriter (article 8).

En outre, le premier Protocole additionnel à la Convention, adopté par la Conférence de La Haye en même temps que la Convention de 1954, interdit aux États contractants d'exporter des biens culturels des territoires qu'ils occupent. De plus, ces États doivent prendre toutes les mesures nécessaires pour empêcher pareille exportation par qui que ce soit.

4. Dans ce contexte, le deuxième Protocole à la Convention poursuit un double objectif: assurer l'effectivité de la mise en œuvre de la Convention dans la pratique (à ce jour, 5 sites seulement sont inscrits au Registre international des biens sous protection spéciale) et assurer la cohérence des dispositions de la Convention avec les progrès réalisés depuis son entrée en vigueur sur le plan du droit humanitaire général (Protocoles additionnels I et II aux Conventions de Genève de 1977 et Statut de la Cour pénale internationale principalement) sans hypothéquer l'objectif d'universalité du texte (les États-Unis, le Royaume-Uni et la Chine notamment ne sont toujours pas parties à la Convention de La Haye, mais ils ont annoncé, lors des négociations, qu'ils envisageaient d'y adhérer). Destiné plus particulièrement à pallier les faiblesses de la Convention de 1954, le second Protocole prévoit des poursuites et sanctions en cas de violation de la Convention ou des Protocoles additionnels, intègre en partie l'évolution du droit humanitaire, définit la notion ambiguë de « nécessité militaire » et organise la création et le fonctionnement d'un organe de contrôle et d'assistance internationale dans le cadre de la mise en œuvre du second Protocole additionnel.

5. Sur les 100 États parties à la Convention, 74 ont participé à la Conférence diplomatique sur le deuxième Protocole relatif à la protection des biens culturels en cas de conflit armé. Dix-neuf États non parties à la Convention y participaient en qualité d'observateurs. Parmi les organisations internationales, étaient notamment représentées le Comité international de la Croix-Rouge (CICR) et le Comité international du Bouclier Bleu (ICBS). S'agissant d'un traité mixte, la délégation belge se composait de représentants des ministères fédéraux et fédérés (en vertu des articles 127§ 1, 1° de la Constitution coordonnée et 4 de la loi spéciale du 8 août 1980 de réformes institutionnelles, les Communautés sont compétentes pour le Patrimoine culturel, les musées et autres institutions de sciences culturelles, à l'exception des monuments et des sites. Ceux-ci ressortent de la compétence des Régions conformément aux

Er is voorzien in bijzondere bescherming voor de goederen van zeer grote betekenis en voor de schuilplaatsen bestemd om bescherming te bieden (artikel 8).

Krachtens het eerste aanvullend Protocol bij het Verdrag, dat de Haagse Conferentie in 1954 heeft goedgekeurd samen met het Verdrag, mogen de Verdragsluitende Staten geen culturele goederen uitvoeren uit de door hen bezette grondgebieden. Die Staten moeten bovendien alle vereiste maatregelen nemen om dergelijke uitvoer door wie ook te voorkomen.

4. In die context beoogt het tweede Protocol bij het Verdrag twee doelstellingen: de doeltreffendheid van de toepassing van het Verdrag in de praktijk verhogen (thans zijn maar 5 sites ingeschreven in het Internationaal Register van goederen onder bijzondere bescherming) en de coherentie verzekeren van de bepalingen van het Verdrag met de vooruitgang die sedert de inwerkingtreding ervan is geboekt op het stuk van het algemeen humanitair recht (Aanvullende Protocollen I en II bij de Verdragen van Genève van 1977 en Statuut van het Internationaal Strafhof in het bijzonder), zonder evenwel de universele doelstelling van de tekst in het gedrang te brengen (inzonderheid de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en China zijn geen partij bij het Verdrag van 's-Gravenhage, maar hebben tijdens de onderhandelingen kennis gegeven van hun voornemen ertoe toe te treden). Het tweede Protocol strekt in het bijzonder ertoe de onvolkomenheden te ondervangen van het Verdrag van 1954 en voorziet bijgevolg in vervolging en straffen in geval van overtreding van het Verdrag of van de aanvullende Protocollen, voegt de ontwikkeling van het humanitair recht gedeeltelijk in de tekst in, voorziet in een definitie van het dubbelzinnige begrip « militaire noodzaak », in de oprichting en de werking van een controleorgaan en in internationale bijstand in het kader van de tenuitvoerlegging van het tweede aanvullend Protocol.

5. Vierenzeventig van de 100 Staten die partij zijn bij het Verdrag hebben deelgenomen aan de Diplomatieke Conferentie met betrekking tot het tweede Protocol inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict. Negentien Staten die geen partij zijn bij het Verdrag hebben die vergaderingen als waarnemer bijgewoond. Inzonderheid het Internationaal Comité van het Rode Kruis (CICR) en het Internationale Blauwe Schild Comité (ICBS) waren vertegenwoordigd. Aangezien het een gemengd verdrag betreft, bestond de Belgische delegatie uit vertegenwoordigers van de federale en gefedereerde ministeries (overeenkomstig artikel 127, § 1, 1°, van de gecoördineerde Grondwet en artikel 4 van de bijzondere wet tot de hervorming der instellingen van 8 augustus 1980 zijn de Gemeenschappen bevoegd voor het cultureel patrimonium, de musea en de andere wetenschappelijk-culturele instellingen, met

articles 35 de la Constitution coordonnée et 6§ 1, 7° de la loi spéciale susmentionnée).

6. La Conférence a fondé ses délibérations sur un projet préparé conjointement par le gouvernement des Pays-Bas et l'Organisation des Nations unies pour l'éducation, la science et la culture (UNESCO).

7. L'article 39, § 5, de la Convention exige que tout amendement à celle-ci soit adopté à l'unanimité. Puisqu'il semblait impossible de remplir cette condition, la Conférence diplomatique a opté pour l'adoption d'un Protocole additionnel plutôt que pour la modification de la Convention. Il ne peut être ratifié que par les États parties à la Convention (conformément à l'article 41 de la Convention de Vienne sur le droit des traités et aux articles 1, 41 et 42 combinés du Protocole). Le Protocole, dans ce contexte, ne modifie pas les obligations existantes, mais les complètent par des obligations nouvelles. La Conférence a décidé de procéder par consensus. Elle a conclu ses travaux le 26 mars 1999 en adoptant par acclamation le deuxième Protocole relatif à la Convention de La Haye de 1954 pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé.

8. La mise en œuvre du Protocole impliquera l'adaptation du droit belge aussi bien au plan fédéral que celui des entités fédérées. La protection pénale établie par le traité relève de l'État fédéral, de même que la protection administrative des musées fédéraux comme précisé ci-dessus, la protection des autres biens culturels relève des Communautés ou des Régions. À cet égard, la déclaration suivante a été faite lors de la signature du Protocole par la Belgique :

« Cette signature engage également la Communauté française, la Communauté germanophone, la Région wallonne et la Région de Bruxelles-Capitale », la Région flamande ayant procédé à la signature du Protocole séparément.

3. Commentaires sur le contenu du deuxième Protocole

3.1. Introduction (articles 1 à 4)

3.1.1. Définitions des notions clés du Protocole (article 1er)

9. L'article 1er définit une série de notions utilisées par la suite dans le corps du Protocole parmi lesquelles les notions de «Partie», de «biens culturels» et d'«objectif militaire». Les «Parties» désignent les

uitzondering van de monumenten en landschappen die krachtens artikel 35 van de gecoördineerde Grondwet en artikel 6, § 1, 7°, van voornoemde bijzondere wet ressorteren onder de bevoegdheid van de gewesten).

6. De beraadslagingen van de Conferentie waren gebaseerd op een ontwerp dat gezamenlijk is uitgewerkt door de Nederlandse regering en de Organisatie van de Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur (UNESCO).

7. Krachtens artikel 39, § 5, van het Verdrag moeten wijzigingen in het Verdrag met eenparigheid van stemmen worden goedgekeurd. Aangezien het onmogelijk bleek te zijn die voorwaarde na te leven, heeft de Diplomatieke Conferentie geopteerd voor een aanvullend Protocol veeleer dan voor wijzigingen in het Verdrag. Het kan enkel worden bekrachtigd door de Staten die partij zijn bij het Verdrag (naar luid van artikel 41 van het Verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht en van de artikelen 1, 41 en 42 (*juncto*) van het Protocol). In die context betekent het Protocol geen wijziging van de bestaande verplichtingen, maar een aanvulling erop door middel van nieuwe verplichtingen. De Conferentie heeft geopteerd voor de consensus. Zij heeft haar werkzaamheden beëindigd op 26 maart 1999 door de goedkeuring met handgeklap van het tweede Protocol inzake het Verdrag van 's-Gravenhage van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.

8. De toepassing van het Protocol in België onderstelt een aanpassing van het Belgische recht, zowel op federaal vlak als op het stuk van de gefedereerde entiteiten. De strafrechtelijke bescherming ingesteld krachtens het Verdrag en de bestuurlijke bescherming van de federale musea ressorteren onder de federale Staat, de gemeenschappen en de gewesten zijn bevoegd voor de bescherming van de overige culturele goederen. Ter zake is op het tijdstip van de ondertekening de volgende verklaring geformuleerd :

« Deze ondertekening verbindt tevens de Franse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ». De Vlaamse Gemeenschap heeft het Protocol apart ondertekend.

3. Bespreking van de inhoud van het tweede Protocol

3.1. Inleiding (artikelen 1 tot 4)

3.1.1. Omschrijving van de sleutelbegrippen van het Protocol (artikel 1)

9. In artikel 1 worden een aantal begrippen omschreven die daarna in het Protocol voorkomen, zoals bijvoorbeeld de begrippen «Partij», «culturele goederen» en «militair doelwit». Het woord «Par-

États parties au second Protocole. La définition des biens culturels renvoie à l'article 1er de la Convention. La définition de l'objectif militaire, basée sur la définition adoptée à l'article 52, § 2, du premier Protocole additionnel aux Conventions de Genève, désigne un « objet qui, par sa nature, son emplacement, sa destination ou son utilisation, apporte une contribution effective à l'action militaire et dont la destruction totale et (*sic*) partielle, la capture ou la neutralisation offre en l'occurrence un avantage militaire précis ». Cette définition est essentielle pour la bonne compréhension de la notion de « nécessité militaire impérative » et pour la bonne application des dispositions relatives à la perte de la protection renforcée.

3.1.2. Relation avec la Convention du 14 mai 1954 pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé (article 2)

10. L'article 2 précise que le Protocole complète la Convention entre les Parties au Protocole. Les travaux préparatoires précisent que le mot « complète » signifie que le Protocole ne porte pas atteinte aux droits et obligations des États parties à la Convention de La Haye de 1954.

3.1.3. Limites du champ d'application du Protocole (article 3)

11. L'article 3 détermine les limites du champ d'application du Protocole. Le premier paragraphe indique que, outre les dispositions qui s'appliquent en temps de paix, le Protocole s'applique aux situations de conflit armé international entre États parties à la Convention de La Haye de 1954, aux situations d'occupation de tout ou partie du territoire d'un de ces États et enfin aux conflits armés non internationaux surgissant sur le territoire d'un État partie à ce Protocole. Le second paragraphe précise que le protocole ne s'applique que dans les rapports réciproques des États qui y sont parties et dans leurs relations avec un État non lié par le Protocole qui aurait accepté ses dispositions et aussi longtemps que cet État les applique.

3.1.4. Relations entre le chapitre 3 du Protocole (protection renforcée) et d'autres dispositions de la Convention et du présent Protocole (article 4)

12. L'article 4 énonce que le système de protection renforcée ne porte pas atteinte aux systèmes de

tijen » betreft de Verdragluitende Partijen bij het tweede Protocol. Voor de definitie van culturele goederen wordt verwezen naar artikel 1 van het Verdrag. De omschrijving van militair doelwit op grond van de definitie goedgekeurd in artikel 52, § 2, van het eerste aanvullend Protocol bij de Verdragen van Genève heeft betrekking op enig « object dat gelet op de aard, de ligging, de bestemming of de aanwending ervan daadwerkelijk bijdraagt tot de militaire actie en waarvan de totale en (*sic*) gedeeltelijke vernietiging, de inpalming of de neutralisering in dit geval een specifiek militair voordeel biedt ». Deze definitie is van wezenlijk belang voor het goede begrip van de omschrijving « dwingende militaire noodzaak » en voor de behoorlijke toepassing van de bepalingen inzake het verlies van de versterkte bescherming.

3.1.2. Verhouding tot het Verdrag van 14 mei 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict (artikel 2)

10. Overeenkomstig artikel 2 is het Protocol een aanvulling op het Verdrag tussen de Partijen bij het Protocol. Overeenkomstig de voorbereidende werkzaamheden betekent het woord « aanvulling » dat het Protocol geen afbreuk doet aan de rechten en verplichtingen van de Verdragluitende Staten bij het Verdrag van 's-Gravenhage van 1954.

3.1.3. Grenzen van het toepassingsgebied van het Protocol (artikel 3)

11. In artikel 3 zijn de grenzen van het toepassingsgebied van het Protocol bepaald. In de eerste paragraaf is gesteld dat met uitzondering van de bepalingen die gelden in vredetijd, het Protocol van toepassing is op gevallen van een internationaal gewapend conflict tussen de Verdragluitende Partijen bij het Verdrag van 's Gravenhage, op gevallen van gehele of gedeeltelijke bezetting van het grondgebied van een van die Staten en ten slotte op niet-internationale gewapende conflicten op het grondgebied van een Partij bij het Protocol. Overeenkomstig de tweede paragraaf geldt het Protocol enkel voor de onderlinge betrekkingen tussen de Partijen erbij, alsmede voor hun betrekkingen met een Staat die niet door het Protocol is gebonden maar de bepalingen ervan aanvaardt, zolang die Staat bedoelde bepalingen toepast.

3.1.4. Verhouding tussen hoofdstuk 3 van het Protocol (versterkte bescherming) en andere bepalingen van het Verdrag en van dit Protocol (artikel 4)

12. Krachtens artikel 4 doet het stelsel van versterkte bescherming geen afbreuk aan de stelsels voor

protections générale et spéciale contenus dans la Convention de La Haye de 1954 et dans ce Protocole, étant entendu cependant que, dans les limites du champ d'application du présent Protocole, seules les dispositions relatives à la protection renforcée seront appliquées à l'égard du bien culturel placé à la fois sous une protection spéciale et renforcée.

3.2. Dispositions générales concernant la protection des biens culturels (articles 5 à 9)

3.2.1. Les mesures préparatoires prises en temps de paix contre les effets prévisibles d'un conflit armé (article 5)

13. L'article 5 détermine les mesures préparatoires à prendre le cas échéant en temps de paix pour la sauvegarde des biens culturels contre les effets prévisibles d'un conflit armé. Il s'agit de l'établissement d'inventaires, de la planification de mesures d'urgence contre les risques d'incendie ou d'écroulement des bâtiments, de la préparation de l'enlèvement des biens culturels meubles ou de la fourniture d'une protection *in situ* adéquate desdits biens, et enfin de la désignation d'autorités compétentes responsables de la sauvegarde des biens culturels.

3.2.2. Renforcement de la protection générale des biens culturels établie par la Convention en cas de conflit armé (article 6)

14. L'article 6 clarifie la notion de « nécessité militaire impérative » mentionnée au paragraphe 2 de l'article 4 de la Convention de 1954 qui prévoit qu'il ne peut être dérogé au principe de respect des biens culturels que dans les cas où une nécessité militaire impérative l'exige. C'est pourquoi la Conférence a considéré qu'il fallait préciser dans quels cas cette circonstance peut être invoquée et établir des restrictions destinées à prévenir les abus. Il faut donc se réjouir de ce nouvel article qui limite clairement les possibilités de déroger au principe du respect des biens culturels. En effet, outre le fait que la décision d'invoquer la nécessité militaire impérative ne puisse être prise que par le chef d'une formation égale ou supérieure en importance à un bataillon ou par une formation de taille plus petite lorsque les circonstances ne permettent pas de procéder autrement :

a) les Parties ne peuvent diriger un acte d'hostilité contre un bien culturel, que lorsque et aussi longtemps

algemene en bijzondere bescherming bedoeld in het Verdrag van 's-Gravenhage van 1954 en in dit Protocol, met dien verstande evenwel dat binnen de perken van het toepassingsgebied van dit Protocol enkel de bepalingen inzake versterkte bescherming worden toegepast op een cultureel goed dat zowel onder bijzondere als onder versterkte bescherming is gesteld.

3.2. Algemene bepalingen inzake de bescherming van de culturele goederen (artikelen 5 tot 9)

3.2.1. De voorbereidende maatregelen genomen in vredetijd tegen de voorspelbare gevolgen van een gewapend conflict (artikel 5)

13. Artikel 5 omschrijft de voorbereidende maatregelen die in vredetijd eventueel kunnen worden genomen met het oog op de veiligstelling van de culturele goederen tegen de voorspelbare gevolgen van een gewapend conflict. Het gaat om het opmaken van inventarissen, het uitwerken van spoedeisende maatregelen tegen risico's van brand en van instorting van de gebouwen, het voorbereiden van de verwijdering van roerende culturele goederen of het leveren van de bescherming *in situ* van die goederen, en ten slotte om de aanwijzing van bevoegde autoriteiten die verantwoordelijk zijn voor de veiligstelling van de culturele goederen.

3.2.2. Versterking van algemene bescherming van de culturele goederen ingesteld krachtens het Verdrag in geval van een gewapend conflict (artikel 6)

14. Artikel 6 strekt tot nadere omschrijving van het begrip « dwingende militaire noodzaak » bedoeld in artikel 4, paragraaf 2, van het Verdrag van 1954, krachtens welk van het beginsel van de eerbiediging van de culturele goederen enkel kan worden afgeweken in geval van een dwingende militaire noodzaak. Volgens de Conferentie was het derhalve vereist te bepalen in welke gevallen die afwijking kan worden ingeroepen en te voorzien in beperkingen teneinde misbruik te voorkomen. Men moet zich bijgevolg verheugen over dit nieuwe artikel, waarin de mogelijkheden af te wijken van het beginsel van de eerbiediging van de culturele goederen duidelijk worden beperkt. Naast het gegeven dat de beslissing om de dwingende militaire noodzaak in te roepen enkel kan worden genomen door de chef van een formatie waarvan het belang overeenstemt met of groter is dan een bataljon, dan wel door een kleinere formatie wanneer de omstandigheden een ander optreden onmogelijk maken :

a) mogen de Partijen enkel vijandelijkheden richten tegen een cultureel goed als en zolang het wegens

qu'il est transformé en objectif militaire par sa fonction et qu'il n'existe pas d'autre solution pratiquement possible pour obtenir un avantage militaire équivalent à celui qui est offert par le fait de diriger un acte d'hostilité contre cet objectif. Dans ce cas, et lorsque les circonstances le permettent, un avertissement doit être donné en temps utile et par des moyens efficaces;

b) elles ne peuvent utiliser des biens culturels à des fins susceptibles de les exposer à la destruction ou à la détérioration que lorsque et aussi longtemps qu'aucun choix n'est possible entre une telle utilisation et une autre méthode pratiquement possible pour obtenir un avantage militaire équivalent.

Reste à souligner que cette disposition est compatible avec l'article 53 du premier Protocole additionnel aux Conventions de Genève relatif à la protection des biens culturels en cas de conflit armé puisque celui-ci s'applique «sans préjudice des dispositions de la Convention de La Haye du 14 mai 1954 (...) et d'autres instruments internationaux pertinents».

3.2.3. Obligation de précautions dans l'attaque pour la Partie attaquante (article 7)

15. L'article 7 indique les précautions particulières qui doivent être prises dans l'attaque par la Partie attaquante, outre celles qui sont déjà prescrites par le droit international humanitaire dans la conduite des opérations militaires. Elles visent à :

1) vérifier que les objectifs à attaquer ne sont pas des biens culturels protégés;

2) éviter autant que possible les dommages qui pourraient leur être causés de manière incidente et excessive par rapport à l'avantage militaire concret et direct attendu;

3) annuler ou interrompre les attaques susceptibles d'avoir de tels effets.

Cette disposition est fondée sur l'article 57 du premier Protocole additionnel aux Conventions de Genève.

3.2.4. Obligation de précautions contre les effets des attaques pour la Partie attaquée (article 8)

16. L'article 8, inspiré par l'article 58 du même Protocole additionnel, détermine les précautions à

zijn hoedanigheid is omgevormd tot een militair doelwit en er geen andere praktisch mogelijke methode bestaat om een militair voordeel te verkrijgen dat overeenstemt met dat opgeleverd door een vijandelijke daad tegen dat doelwit. In dat geval en wanneer zulks gelet op de omstandigheden mogelijk is, moet te gepasten tijde en met doeltreffende middelen een waarschuwing worden gegeven;

b) mogen zij culturele goederen voor doeleinden waardoor zij zouden kunnen worden blootgesteld aan vernietiging en beschadiging enkel aanwenden als en zolang geen keuze mogelijk is tussen een dergelijke aanwending en een andere praktisch mogelijke methode om een gelijkwaardig militair voordeel te verkrijgen.

Er moet worden onderstreept dat deze bepaling verenigbaar is met artikel 53 van het eerste aanvullend Protocol bij de Overeenkomsten van Genève met betrekking tot de bescherming van de culturele goederen in geval van een gewapend conflict, aangezien dat van toepassing is «onverminderd de bepalingen van het Verdrag van 's-Gravenhage inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict van 14 mei 1954 en van andere op deze bescherming betrekking hebbende internationale akten».

3.2.3. Verplichting voor de aanvallende Partij om bij de aanval voorzorgen te nemen (artikel 7)

15. In artikel 7 worden de andere voorzorgen opgesomd die de aanvallende Partij in het kader van de aanval moeten nemen dan die welke reeds voorkomen in het internationaal humanitair recht met betrekking tot het voeren van militaire operaties. Zij strekken ertoe :

1) na te gaan dat de aan te vallen doelwitten geen beschermde culturele goederen zijn;

2) eventuele collaterale schade die bovenmatig is in verhouding tot het verwachte concrete en rechtstreeks verwachte militair voordeel zoveel mogelijk te voorkomen;

3) aanvallen die dergelijke gevolgen zouden kunnen hebben te onderbreken of in te trekken.

Deze bepaling is gegrond op artikel 57 van het eerste aanvullend Protocol bij de Verdragen van Genève.

3.2.4. Verplichting voor de aangevallen Partij voorzorgen te nemen tegen de gevolgen van aanvallen (artikel 8)

16. In artikel 8 dat is gegrond op artikel 58 van hetzelfde aanvullend Protocol zijn de voorzorgen

prendre contre les effets des attaques par la Partie attaquée. Dans la mesure de ce qui est pratiquement possible, elle doit éloigner les biens culturels meubles des objectifs militaires ou leur fournir une protection in situ adéquate, mais aussi éviter de placer des objectifs militaires à proximité des biens culturels.

3.2.5. Obligation de protection des biens culturels en territoire occupé pour la Partie occupante (article 9)

17. L'article 9 vise la protection des biens culturels par la Partie occupante. Sur le territoire d'une autre Partie, elle doit d'une part, interdire et empêcher toute exportation ou autre transfert de propriétés illicites de biens culturels (le terme « illicite » est défini à l'article 1er du Protocole), et, d'autre part, n'autoriser toute fouille archéologique et toute transformation ou changement d'utilisation de biens culturels en coopération étroite des autorités nationales compétentes dudit territoire qu'à des fins de sauvegarde, enregistrement ou conservation des biens culturels.

3.3. Règles relatives à la mise en œuvre d'un système de protection renforcée (articles 10 à 14)

3.3.1. Critères cumulatifs d'octroi de la protection renforcée (article 10)

18. L'article 10 détermine les trois critères cumulatifs qui doivent être rencontrés pour placer un bien culturel sous protection renforcée :

1) il s'agit d'un patrimoine culturel de la plus haute importance pour l'humanité;

2) le bien est protégé par des mesures internes juridiques et administratives adéquates qui lui reconnaissent sa valeur exceptionnelle et lui garantissent le plus haut niveau de protection;

3) le bien n'est pas utilisé à des fins militaires ou en vue de protéger des sites militaires (ce qui doit être confirmé par le biais d'une déclaration).

Le régime de la protection renforcée est destiné à remédier aux carences des dispositions de la Convention de 1954 relatives à la protection spéciale, qui se sont révélées inopérantes. En effet, à ce jour, seuls cinq sites sont inscrits au Registre international des biens sous protection spéciale établi par l'article 8, § 6, de la Convention.

omschreven die de aangevallen Partij moet nemen tegen de gevolgen van aanvallen. Voor zover zulks praktisch mogelijk is, moet zij de roerende culturele goederen verwijderen uit de nabijheid van militaire doelwitten, dan wel voorzien in een passende bescherming *in situ*, maar militaire doelwitten in de nabijheid van culturele goederen tevens vermijden.

3.2.5. Verplichting voor de aanvallende Partij om culturele goederen in bezet gebied te beschermen (artikel 9)

17. Artikel 9 beoogt de bescherming van de culturele goederen door de bezettende Partij. Zij moet op het grondgebied van een andere Partij enige ongeoorloofde uitvoer of andere vorm van overdracht van culturele goederen verbieden en voorkomen (de term « ongeoorloofd » is omschreven in artikel 1 van het Protocol), alsmede aan de andere kant met enige archeologische opgraving, enige transformatie of andere aanwending van de culturele goederen in nauwe samenwerking met de bevoegde nationale autoriteiten van bedoeld grondgebied enkel instemmen met het oog op veiligstelling, registratie of instandhouding van de culturele goederen.

3.3. Regels inzake de toepassing van een stelsel van versterkte bescherming (artikelen 10 tot 14)

3.3.1. Cumulatieve criteria voor het verlenen van de versterkte bescherming (artikel 10)

18. In artikel 10 zijn de drie cumulatieve criteria bepaald waaraan moet worden voldaan om een cultureel goed onder versterkte bescherming te stellen :

1) het betreft een cultureel erfgoed dat van zeer grote betekenis is voor de mensheid;

2) het goed is beschermd door middel van passende nationale, juridische en bestuurlijke maatregelen die de uitzonderlijke waarde ervan erkennen en het goed het hoogste beschermingsniveau bieden;

3) het goed wordt niet aangewend voor militaire doeleinden of ter bescherming van militaire sites (zulks moet worden bevestigd door middel van een verklaring).

De versterkte bescherming beoogt te voorzien in de leemten in de bepalingen inzake bijzondere bescherming in het Verdrag van 1954, dat onwerkzaam blijkt te zijn. Inderdaad, tot dusver zijn slechts 5 sites ingeschreven in het Internationale Register van culturele goederen onder bijzondere bescherming ingesteld krachtens artikel 8, § 6, van het Verdrag.

3.3.2. Règles relatives à l'octroi de la protection renforcée (article 11)

19. L'article 11 concerne la procédure d'octroi de la protection renforcée et en attribue la responsabilité au Comité institué par l'article 24 du Protocole. L'initiative de demander qu'un bien soit inscrit sur la Liste des biens culturels sous protection renforcée appartient à la Partie qui a juridiction ou exerce le contrôle sur un bien culturel, éventuellement à l'invitation du Comité qui peut agir *ex officio* ou sur recommandation d'autres Parties ou de certaines ONG visées au paragraphe 3. L'article 11 précise la procédure à suivre. Une procédure d'urgence est également prévue en cas de conflit armé.

3.3.3. Définition de la protection renforcée (article 12)

20. L'article 12 définit le régime des biens culturels sous protection renforcée : d'une part, ils ne peuvent être l'objet d'attaque et, d'autre part, ces biens et leurs abords immédiats ne peuvent être utilisés à l'appui d'une action militaire.

3.3.4. Perte de la protection renforcée (article 13)

21. L'article 13 énonce les deux hypothèses dans lesquelles un bien culturel sous protection renforcée perd cette protection.

La première hypothèse est celle de la suspension ou de l'annulation de la protection conformément à l'article 14.

La seconde hypothèse vise la perte de la protection renforcée aussi longtemps que le bien, par son utilisation, est devenu un objectif militaire, tel que défini à l'article 1er. Dans ces circonstances, il ne peut faire l'objet d'une attaque qu'aux trois conditions énoncées à l'article 13, paragraphe 2.

En mettant l'accent sur l'utilisation des biens culturels à des fins militaires, ce paragraphe s'inspire de l'article 57 du premier Protocole additionnel aux Conventions de Genève.

3.3.5. Conditions et procédures de suspension et d'annulation de la protection renforcée (article 14)

22. L'article 14 prévoit que le Comité peut suspendre ou annuler la protection renforcée, soit lorsque le bien ne satisfait plus à l'un des critères énoncés à l'article 10, soit lorsqu'il y a violation grave de

3.3.2. Regels betreffende het verlenen van versterkte bescherming (artikel 11)

19. Artikel 11 betreft de procedure voor het verlenen van versterkte bescherming en kent die bevoegdheid toe aan het Comité ingesteld overeenkomstig artikel 24 van het Protocol. De Partij die rechtsmacht of controle heeft over een cultureel goed kan om de inschrijving verzoeken van een goed op de Lijst van culturele goederen onder versterkte bescherming, eventueel op uitnodiging van het Comité dat *ex officio* kan handelen, dan wel op aanbeveling van andere Partijen of van bepaalde NGO's bedoeld in paragraaf 3. De te volgen procedure is omschreven in artikel 11. Er is voorzien in een dringende procedure in geval van een gewapend conflict.

3.3.3. Omschrijving van versterkte bescherming (artikel 12)

20. Artikel 12 betreft het stelsel dat geldt voor culturele goederen onder versterkte bescherming: zij mogen niet worden aangevallen en de goederen alsmede de onmiddellijke nabijheid ervan mogen niet worden aangewend ter ondersteuning van een militaire actie.

3.3.4. Verlies van versterkte bescherming (artikel 13)

21. Artikel 13 omschrijft de twee gevallen waarin een cultureel goed onder versterkte bescherming die bescherming verliest.

Het eerste geval betreft de opschorting of de opheffing van de bescherming overeenkomstig artikel 14.

Het tweede geval betreft het verlies van de versterkte bescherming zolang het goed door de aanwending ervan een militair doelwit is zoals omschreven in artikel 1. In die omstandigheden mag het slechts worden aangevallen als de drie voorwaarden bedoeld in artikel 13, paragraaf 2, zijn vervuld.

Deze paragraaf die de nadruk legt op de aanwending van culturele goederen voor militaire doeleinden, is gegrond op artikel 57 van het eerste aanvullend Protocol bij de Verdragen van Genève.

3.3.5. Voorwaarden en procedure inzake de opschorting van de versterkte bescherming (artikel 14)

22. Naar luid van artikel 14 kan het Comité de versterkte bescherming opschorten of opheffen als het goed niet langer beantwoordt aan een van de criteria bedoeld in artikel 10, dan wel in geval van een

l'article 12, du fait de l'utilisation du bien protégé à l'appui d'une action militaire. Les Parties ont l'occasion de faire connaître leurs vues avant qu'une telle décision soit prise.

3.4. Règles relatives à la responsabilité pénale des individus et à la compétence des États parties (articles 15 à 21)

3.4.1. Définition et répression des violations graves du Protocole (article 15)

23. L'article 15 définit et réprime les violations graves du Protocole, oblige les Parties à prendre les mesures internes nécessaires pour leur incrimination en droit interne et pour leur répression par des peines appropriées. Constitue une violation grave un des actes suivants :

1) faire d'un bien culturel sous protection renforcée l'objet d'une attaque;

2) utiliser un tel bien ou ses abords immédiats à l'appui d'une action militaire;

3) détruire ou s'approprier massivement des biens culturels sous protection générale, spéciale ou renforcée;

4) faire d'un bien culturel couvert par la Convention et le présent Protocole l'objet d'une attaque;

5) voler, piller ou détourner un bien culturel protégé par la Convention, ou commettre un acte de vandalisme à l'encontre d'un tel bien.

Notons dès à présent que les trois premières infractions font l'objet d'un régime répressif spécifique, étant considérées comme particulièrement graves eu égard à l'objet et au but du Protocole (article 15, alinéas *a*) à *c*)).

Une distinction essentielle est faite entre les infractions graves et les autres infractions du Protocole, visées à l'article 21.

La Conférence diplomatique a considéré que cela reflétait la démarche suivie à l'article 85 du Premier Protocole additionnel aux Conventions de Genève et par le Statut de la Cour pénale internationale.

Ainsi, le Protocole établit un mécanisme de répression des infractions que n'offrait pas la Convention de 1954.

ernstige overtreding van artikel 12, omdat het beschermde goed is aangewend ter ondersteuning van een militaire actie. De Partijen hebben de mogelijkheid hun standpunt te kennen te geven alvorens een dergelijke beslissing wordt genomen.

3.4. Regels betreffende de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de individuen en de rechtsmacht van de Verdragsluitende Partijen (artikel 15 tot 21)

3.4.1. Omschrijving en bestraffing van ernstige schendingen van het Protocol (artikel 15)

23. Naar luid van artikel 15 worden de ernstige schendingen van het Protocol omschreven en gestraft, de Partijen verplicht de nationale maatregelen te nemen die vereist zijn voor de strafbaarstelling ervan krachtens hun nationaal recht en voor de bestraffing ervan door middel van passende straffen. Een van de volgende feiten wordt als een ernstige schending beschouwd :

1) een aanval richten op een cultureel goed onder versterkte bescherming;

2) een dergelijk goed of de onmiddellijke nabijheid ervan aanwenden ter ondersteuning van een militaire actie;

3) de culturele goederen onder algemene, bijzondere of versterkte bescherming op grote schaal vernietigen of zich toe-eigenen;

4) een aanval richten op een cultureel goed beschermd door het Verdrag of door dit Protocol;

5) een cultureel goed beschermd door het Verdrag stelen, plunderen of verduisteren of tegen een dergelijk goed een daad van vandalisme plegen.

Er moet worden onderstreept dat de eerste drie misdrijven krachtens een bijzonder regime worden gestraft, want zij worden als buitengewoon ernstig beschouwd gelet op het onderwerp en het doel van het Protocol (artikel 15, lid *a*) tot *c*)).

Er is een wezenlijk onderscheid gemaakt tussen de ernstige misdrijven en de andere inbreuken op het Protocol bedoeld in artikel 21.

De Diplomatieke Conferentie oordeelde dat zulks overeenstemt met de procedure gevolgd in artikel 85 van het eerste aanvullend Protocol bij de Verdragen van Genève en in het Statuut van het Internationaal Strafhof.

Het Protocol voorziet aldus in een stelsel voor de bestraffing van misdrijven dat niet voorkwam in het Verdrag van 1954.

3.4.2. Règles d'extension de la compétence des tribunaux des États Parties à l'égard des infractions visées par l'article 15 et règles d'exercice de la compétence (article 16)

24. L'article 16 paragraphe 1er oblige les Parties à établir la compétence de leurs tribunaux pour connaître des infractions visées par l'article 15 en fonction des critères suivants :

a) la territorialité : chaque Partie est tenue d'établir sa compétence pour connaître d'une infraction visée à l'article 15, lorsque cette infraction a été commise sur son territoire. Les dispositions des lois belges s'appliquent dans ce cas, conformément à l'article 3 du Code pénal;

b) la personnalité active : le juge belge doit pouvoir connaître de l'infraction si elle a été commise à l'étranger par un ressortissant belge;

c) s'agissant des trois premières infractions visées par l'article 15 (alinéas *a)* à *c)*), chaque Partie doit établir sa compétence aux fins de permettre l'application du principe aut dedere aut judicare. Le juge belge doit donc être compétent pour connaître de ces infractions lorsque l'auteur présumé est présent sur territoire belge, à condition que la Belgique ne l'extrade pas vers l'un des États compétents en vertu des critères de la territorialité et de la personnalité active.

Depuis l'adoption de la loi portant modification de l'article 12*bis* du Titre préliminaire du Code de procédure pénale en date du 18 juillet 2001, ledit article 12*bis* donne compétence aux juridictions belges pour connaître des infractions commises hors du territoire du Royaume et visées par une convention internationale, lorsque cette convention lui impose, de quelque manière que ce soit, de soumettre l'affaire à ses autorités compétentes.

Le droit interne est donc en conformité avec les dispositions du présent Protocole relatives aux extensions de compétence des juridictions nationales des États parties.

Le second paragraphe de l'article 16 concerne l'exercice de la compétence par les tribunaux des Parties.

Le point *a)* précise que le Protocole ne préjuge pas de l'exercice de la compétence en vertu du droit interne ou international (y compris coutumier).

3.4.2. Regels betreffende de uitbreiding van de rechtsmacht van de rechtbanken van de Verdragsluitende Partijen met betrekking tot de misdrijven bedoeld in artikel 15 en regels inzake de uitoefening van de rechtsmacht (artikel 16)

24. Overeenkomstig artikel 16, paragraaf 1, moeten de Partijen de rechtsmacht van hun rechtbanken vestigen om kennis te nemen van de misdrijven bedoeld in artikel 15 op grond van de volgende criteria :

a) territorialiteit : iedere Partij moet haar rechtsmacht vestigen om kennis te nemen van een misdrijf bedoeld in artikel 15 als dat misdrijf op haar grondgebied is gepleegd. In dat geval zijn de Belgische wetten van toepassing overeenkomstig het bepaalde in artikel 3 van het Strafwetboek;

b) actieve persoonlijkheid : de Belgische rechter moet kennis kunnen nemen van een misdrijf gepleegd door een Belgisch onderdaan in het buitenland;

c) met betrekking tot de eerste drie misdrijven bedoeld in artikel 15, lid *a)* tot *c)*, moet iedere Partij haar rechtsmacht vestigen teneinde de toepassing van het beginsel aut dedere aut judicare mogelijk te maken. Bijgevolg moet de Belgische rechter bevoegd zijn om kennis te nemen van die misdrijven als de vermoedelijke dader zich op het Belgische grondgebied bevindt, op voorwaarde dat België betrokkene niet uitlevert aan een van de Staten die bevoegd zijn krachtens de criteria inzake territorialiteit en actieve persoonlijkheid.

Sedert de goedkeuring van de wet van 18 juli 2001 houdende wijziging van artikel 12*bis* van de Voorafgaande Titel van het Wetboek van strafvordering zijn Belgische gerechten bevoegd om kennis te nemen van misdrijven gepleegd buiten het grondgebied van het Koninkrijk en bedoeld in een internationaal verdrag waardoor België is gebonden wanneer het krachtens dat verdrag op enigerlei wijze wordt verplicht de zaak aan zijn bevoegde autoriteiten voor te leggen teneinde vervolging in te stellen.

Het nationale recht is bijgevolg in overeenstemming gebracht met de bepalingen van dit Protocol inzake de uitbreiding van de rechtsmacht van de nationale gerechten van de Verdragsluitende Partijen.

Artikel 16, paragraaf 2, betreft de uitoefening van de rechtsmacht door de gerechten van de Partijen.

In punt *a)* ervan is gesteld dat het Protocol geen afbreuk doet aan de uitoefening van de rechtsmacht op grond van het nationaal en het internationaal recht (daaronder begrepen het gewoonterecht).

Le point *b*) prévoit que les membres des forces armées et les ressortissants d'un État non partie au Protocole, hormis ceux qui servent dans les forces armées d'un État Partie, n'encourent pas de responsabilité pénale individuelle en vertu du Protocole puisque les Parties n'ont pas l'obligation d'établir leur compétence à l'égard de ces personnes, ni de les extraditer. Bien qu'une déclaration interprétative du président du groupe de travail sur le chapitre 4 précise que cela n'empêche pas un État partie d'incriminer de tels faits en droit interne, l'objectif poursuivi par l'article 16 paragraphe 2 *b* est de rendre inopérantes dans un tel cas d'espèce les dispositions relatives à l'incrimination, à l'extradition et à l'entraide judiciaire. C'est pourquoi la Belgique ne tiendra pas compte de cette exception pour la mise en œuvre du Protocole en droit belge. Conformément à l'article 16, § 2, *a*) et au principe de non discrimination, la Belgique incriminera les actes énoncés à l'article 15 sans distinction de nationalité de ses auteurs ni quant à lieu de la commission de l'acte. Rien n'empêche en effet un État d'étendre la compétence de ses juridictions pénales tant qu'il ne dépasse pas les limites que le droit international trace à sa compétence; «en deçà de ces limites, le titre à la juridiction qu'il exerce se trouve dans sa souveraineté» (jurisprudence de l'arrêt rendu en 1927 par la Cour permanente de Justice internationale dans l'affaire *Lotus*). Par conséquent, la Belgique formulera une déclaration lors de la ratification du Protocole selon laquelle: «Conformément à l'article 16, § 2, *a*) du Protocole et au principe de non discrimination, la Belgique incriminera les actes énoncés à l'article 15 dudit Protocole sans tenir compte de l'exception prévue en son article 16 paragraphe 2, *b*)».

3.4.3. Règles *aut dedere aut judicare* et droit au procès équitable (article 17)

25. Afin d'assurer que la répression s'exerce de façon effective, le Protocole dispose, en son article 17 paragraphe 1er, que l'État sur le territoire duquel l'auteur présumé des infractions visées par l'article 15, alinéas *a*) à *c*) est découvert a le choix entre deux attitudes: extraditer la personne concernée ou soumettre l'affaire à ses autorités compétentes pour l'exercice de l'action pénale.

Dès lors, soit une demande d'extradition est faite par un État dont les juridictions seraient compétentes. Dans ce cas, l'État requis décide d'accorder ou non l'extradition. Si l'extradition est refusée, l'État requis transmet l'affaire à ses autorités judiciaires, selon une procédure conforme à sa législation interne et au droit international, afin que celles-ci prennent une décision à propos du dossier.

Overeenkomstig punt *b*) zijn de leden van de strijdkrachten en de onderdanen van een Staat die geen Partij is bij het Protocol, met uitzondering van de onderdanen die deel uitmaken van de strijdkrachten van een Verdragsluitende Partij, krachtens het Protocol niet individueel strafrechtelijk aansprakelijk aangezien de Partijen niet verplicht zijn hun rechtsmacht te vestigen ten aanzien van die personen, noch hen uit te leveren. Hoewel in een interpretatieve verklaring van de voorzitter van de werkgroep met betrekking tot hoofdstuk 4 is gesteld dat zulks een Staat niet belet dergelijke feiten in het nationaal recht strafbaar te stellen, strekt artikel 16, paragraaf 2, *b*, ertoe dat de bepalingen inzake tenlastelegging, uitlevering en wederzijdse rechtshulp in dat geval onwerkzaam zijn. Derhalve houdt België met deze uitzondering geen rekening voor de toepassing van het Protocol in het Belgische recht. Overeenkomstig artikel 16, § 2, *a*) en het beginsel van niet-discriminatie, stelt ons land alle feiten strafbaar opgesomd in artikel 15, zonder onderscheid van de nationaliteit van de daders of van de plaats waar het misdrijf is gepleegd. Niets belet inderdaad een Staat de rechtsmacht van zijn strafge-rechten uit te breiden voor zover de in het internationaal recht geldende beperkingen inzake zijn rechtsmacht niet worden overschreden «en deçà de ces limites, le titre à la juridiction qu'il exerce se trouve dans la souveraineté» (rechtspraak van het arrest gewezen in 1927 door het Permanente Hof van Internationale Justitie in de zaak *Lotus*). Bijgevolg zal België op het tijdstip van de bekrachtiging van het Protocol de volgende verklaring formuleren: «Conform artikel 16, § 2, *a*) van het Protocol en het non-discriminatie beginsel, stelt België alle handelingen strafbaar bedoeld in artikel 15 van voornoemd Protocol, zonder rekening te houden met de uitzondering bedoeld in artikel 16, § 2, *b*) ervan».

3.4.3. Regels *aut dedere aut judicare* en recht op een billijk proces (artikel 17)

25. Met het oog op een doeltreffende bestraffing, is in artikel 17, paragraaf 1, van het Protocol bepaald dat de Staat op het grondgebied waarvan de vermoedelijke dader van de misdrijven bedoeld in artikel 15, lid *a*) tot en met *c*) wordt aangetroffen, twee mogelijkheden heeft: de betrokken persoon uitleveren of de zaak voorleggen aan zijn autoriteiten bevoegd voor de uitoefening van de strafvordering.

Bijgevolg kan een verzoek om uitlevering worden geformuleerd door een Staat waarvan de gerechten bevoegd zijn. In dat geval kan de aangezochte Staat beslissen de uitlevering al dan niet toe te staan. Ingeval de uitlevering wordt geweigerd, legt de aangezochte Staat de zaak volgens een procedure conform het nationaal en het internationaal recht voor aan zijn rechterlijke autoriteiten opdat zij ter zake een beslissing nemen.

Soit aucune demande d'extradition n'a été formulée. Il se peut notamment que l'extradition soit impossible, par exemple en raison de l'application de la règle de non extradition des nationaux. Dans cette hypothèse, l'État sur le territoire duquel se trouve la personne sera également tenu de transmettre l'affaire aux autorités judiciaires, afin qu'elles prennent une décision à propos du dossier. Il faut cependant remarquer que, dans la plupart des cas, ce dernier État n'agira pas à proprement parler d'initiative, mais toujours, soit à la suite de l'information donnée par un autre État (vraisemblablement l'État *loci delicti commissi*), soit par le biais d'une demande d'arrestation provisoire lancée par Interpol, soit par le biais d'une dénonciation des faits aux fins de poursuite.

D'une manière plus générale, il convient en outre de faire observer que, dans l'une et l'autre hypothèses, la seule obligation qui incombe à l'État qui n'extrade pas est de soumettre l'affaire à ses autorités compétentes pour l'exercice de l'action pénale, c'est-à-dire, en ce qui concerne la Belgique, au ministère public, qui appréciera l'opportunité de poursuivre.

Le second paragraphe est une disposition classique des conventions internationales en matière de droit pénal. Il reconnaît à la personne poursuivie la garantie d'un traitement et d'un procès équitable à tous les stades de l'enquête et des poursuites. Ce traitement lui est clairement garanti par le droit belge.

3.4.4. Règles d'extradition (article 18)

26. On trouve à l'article 18 les règles, classiques dans les conventions internationales en matière pénale, relatives à l'extradition.

Cependant, ces règles visent seulement les infractions énoncées aux alinéas *a)* à *c)* de l'article 15, c'est-à-dire les attaques contre les biens culturels sous protection renforcée, l'utilisation de biens sous protection renforcée ou de leurs abords immédiats à l'appui d'une action militaire et enfin la destruction ou l'appropriation massives de biens culturels. *A contrario*, l'article 18 n'établit pas de règles d'extradition pour les autres infractions graves du Protocole, dont le fait de faire d'un seul bien culturel couvert par la Convention de 1954 ou le Protocole, mais pas sous protection renforcée, l'objet d'une attaque.

3.4.5. Règles d'entraide judiciaire (article 19)

27. L'article 19 correspond aux dispositions classiques relatives à l'entraide judiciaire en matière pénale

Het is ook mogelijk dat geen verzoek om uitlevering wordt geformuleerd. Het is namelijk niet onmogelijk dat uitlevering uitgesloten is, bijvoorbeeld op grond van de regel dat eigen onderdanen niet worden uitgeleverd. In dat geval moet de Staat op het grondgebied waarvan betrokkene wordt aangetroffen de zaak ook voorleggen aan de rechterlijke autoriteiten zodat zij ter zake een beslissing kunnen nemen. Er moet evenwel worden onderstreept dat laatstgenoemde Staat in de meeste gevallen niet uit eigen beweging zal handelen, maar altijd naar aanleiding van gegevens verstrekt door een andere Staat (wellicht de Staat *loci delicti commissi*), hetzij via een bevel tot voorlopige aanhouding uitgevaardigd door Interpol, dan wel wegens de aangifte van de feiten met het oog op vervolging.

In beide gevallen is de Staat die niet uitlevert enkel verplicht de zaak voor te leggen aan zijn bevoegde autoriteiten met het oog op de strafvordering. In ons land wordt de zaak met andere woorden voorgelegd aan het openbaar ministerie dat zich uitspreekt over de opportuniteit van vervolging.

De tweede paragraaf is een klassieke bepaling in internationale strafrechtelijke verdragen, want zij garandeert de vervolgte persoon een billijke behandeling en een billijk proces in alle stadia van het gerechtelijk onderzoek en van de vervolging. Die behandeling wordt hem trouwens verzekerd in het Belgisch recht.

3.4.4. Regels inzake uitlevering (artikel 18)

26. Artikel 18 bevat de klassieke regels inzake uitlevering die steeds voorkomen in internationale verdragen inzake strafrecht.

Die regels hebben evenwel enkel betrekking op de misdrijven bedoeld in artikel 15, lid *a)* tot *c)*, met andere woorden de aanvallen op de culturele goederen onder versterkte bescherming, de aanwending van culturele goederen onder versterkte bescherming of de onmiddellijke nabijheid ervan ter ondersteuning van een militaire actie en ten slotte het op grote schaal vernietigen of zich toe-eigenen van culturele goederen. Artikel 18 voorziet *a contrario* niet in uitleveringsregels met betrekking tot de andere ernstige inbreuken op het Protocol, te weten het gegeven een aanval te richten op een cultureel goed dat is beschermd door het Verdrag van 1954 of door het Protocol, maar niet onder versterkte bescherming is gesteld.

3.4.5. Regels inzake wederzijdse rechtshulp (artikel 19)

27. Artikel 19 stemt overeen met de klassieke bepalingen inzake wederzijdse rechtshulp in straf-

(par exemple l'article 88 du premier Protocole aux Conventions de Genève). Il oblige les Parties à s'accorder l'entraide judiciaire la plus large possible relative à n'importe quelle infraction énoncée à l'article 15. Elles le font conformément aux éventuels traités et accords qui peuvent exister entre elles, et, en l'absence de tels traités et accords, conformément à leur droit interne.

3.4.6. Exception aux règles d'extradition et d'entraide judiciaire (article 20)

28. L'article 20 paragraphe 1er prévoit qu'une demande d'extradition ou d'entraide judiciaire, formulée sur base des deux articles précédents ne peut être refusée pour la seule raison qu'elle concerne une infraction politique, une infraction connexe à une infraction politique, ou une infraction inspirée par des mobiles politiques.

Le second paragraphe prévoit cependant que la Partie requise peut refuser l'extradition ou l'entraide judiciaire lorsqu'elle a de sérieuses raisons de croire que la demande a été présentée aux fins de poursuivre ou de sanctionner une personne pour des raisons de race, de religion, de nationalité, d'origine ethnique ou d'opinions politiques, ou que donner suite à cette demande porterait préjudice à la situation de cette personne pour l'une quelconque de ces considérations.

3.4.7. Définition et répression des infractions établies par le Protocole et distinctes des violations graves (article 21)

29. L'article 21 définit les infractions du Protocole distinctes des violations graves (définies par l'article 15) soit le fait d'utiliser des biens culturels en violation de la Convention ou de ce Protocole ou d'exporter, déplacer ou transférer la propriété de biens culturels illicitement depuis un territoire occupé, en violation de la Convention ou de ce Protocole.

Chaque Partie doit adopter les mesures législatives, administratives ou disciplinaires qui pourraient être nécessaires pour faire cesser ces actes.

3.5. Extension du champ d'application du Protocole aux conflits armés non internationaux (article 22)

30. L'article 22 est essentiel particulièrement en ce qui concerne le chapitre 4 du protocole. Il prévoit l'application du Protocole aux situations de conflit armé non international surgissant sur le territoire de

zaken (bijvoorbeeld artikel 88 van het eerste Protocol bij de Verdragen van Genève). Het verplicht de Partijen elkaar in zo ruim mogelijke mate wederzijdse rechtshulp te verlenen inzake enig misdrijf bedoeld in artikel 15. Zij doen zulks overeenkomstig eventuele verdragen en akkoorden die tussen hen kunnen bestaan. Bij gebreke van dergelijke verdragen en akkoorden geschiedt zulks overeenkomstig hun nationaal recht.

3.4.6. Uitzondering op de regels inzake uitlevering en wederzijdse rechtshulp (artikel 20)

28. Krachtens artikel 20, paragraaf 1, kan een verzoek om uitlevering of om wederzijdse rechtshulp geformuleerd op grond van de twee voorgaande artikelen niet worden geweigerd om de enige reden dat het betrekking heeft op een politiek delict, een feit samenhangend met een politiek delict of een feit ingegeven door politieke motieven.

Naar luid van paragraaf 2 kan de aangezochte Partij de uitlevering of de wederzijdse rechtshulp evenwel weigeren als zij ernstige redenen heeft om aan te nemen dat het verzoek is ingediend om een persoon te vervolgen of te straffen omwille van zijn ras, godsdienst, nationaliteit, etnische herkomst of politieke overtuiging, dan wel dat gevolg geven aan dat verzoek ernstig nadeel zou kunnen berokkenen aan de toestand van die persoon gelet op een van de voorgaande overwegingen.

3.4.7. Definitie en bestraffing van de feiten die krachtens het Protocol strafbaar zijn gesteld en geen ernstige schendingen zijn (artikel 21)

29. In artikel 21 zijn de inbreuken op het Protocol omschreven die geen ernstige schendingen zijn (gedefinieerd in artikel 15), te weten enige aanwending van culturele goederen waarbij het Verdrag of dit Protocol worden geschonden, alsmede enige ongeoorloofde uitvoer, verplaatsing of overbrenging van de eigendom van culturele goederen uit een bezet gebied, waarbij het Verdrag of dit Protocol worden geschonden.

Iedere Staat keurt de wetgevende, administratieve of disciplinaire maatregelen goed die vereist kunnen zijn om daaraan een einde te maken.

3.5. Uitbreiding van het toepassingsgebied van het Protocol tot gewapende conflicten die niet internationaal zijn (artikel 22)

30. Artikel 22 is van wezenlijk belang met betrekking tot hoofdstuk 4 van het Protocol, want het voorziet in de toepassing ervan op niet-internationale gewapende conflicten die zich voordoen op het

l'une des Parties. Cette définition correspond à celle fournie à l'article 1, § 2, du Protocole II additionnel aux Conventions de Genève. En cas de conflit de juridictions, le paragraphe 4 accorde la priorité de juridiction à la Partie sur le territoire de laquelle se produit un conflit interne en ce qui concerne les infractions graves au Protocole commises dans le cadre de ce conflit armé (article 15).

3.6. *Questions institutionnelles (articles 23 à 29)*

3.6.1. Organisation de réunions des États Parties (article 23)

31. Sauf réunion extraordinaire, la Réunion des Parties est convoquée en même temps que la Conférence générale de l'UNESCO et en coordination avec la Réunion des Hautes Parties contractantes à la Convention de 1954.

Le paragraphe 3 énonce l'ensemble de ses attributions parmi lesquelles l'approbation des principes directeurs élaborés par le Comité et, en cas de problème lié à l'application du Protocole, son examen et la formulation éventuelle de recommandations.

3.6.2. Institution d'un Comité pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé (article 24)

32. L'article 24 institue un Comité pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé. Il est composé de représentants qualifiés de douze Parties élues par la Réunion des Parties qui, ce faisant, veille à ce que les différentes régions et cultures du monde soient équitablement représentées. Le Comité se réunit une fois par an en session ordinaire et, chaque fois qu'il le souhaite, en session extraordinaire.

Le Protocole règle de manière détaillée le statut, la composition et les règles de fonctionnement d'un organe de supervision à peine cité dans la Convention de 1954.

3.6.3. Le mandat des membres du Comité (article 25)

33. L'article 25 prévoit que les Parties élues membres du Comité ont pour moitié un mandat de quatre ans, renouvelable une seule fois immédiate-

grondgebied van een van de Verdragsluitende Partijen. Deze definitie stemt overeen met die welke voorkomt in artikel 1, § 2, van het tweede aanvullend Protocol bij de Verdragen van Genève. In geval van een bevoegdheidsconflict wordt krachtens paragraaf 4 voorrang verleend aan het gerecht van de Partij op het grondgebied waarvan het intern conflict zich voordoet met betrekking tot de ernstige inbreuken op het Protocol gepleegd in het kader van een gewapend conflict (artikel 15).

3.6. *Institutionele aangelegenheden (artikelen 23 tot 29)*

3.6.1. Organisatie van de vergadering van de Verdragsluitende Partijen (artikel 23)

31. Behalve in het geval van een buitengewone vergadering, wordt de Vergadering van de Partijen bijeengeroepen op hetzelfde tijdstip als de algemene Conferentie van de UNESCO en gecoördineerd met de Vergadering van de Hoge Verdragsluitende Partijen bij het Verdrag van 1954.

In paragraaf 3 zijn de bevoegdheden ervan opgesomd, onder meer de goedkeuring van de leidende beginselen uitgewerkt door het Comité en, in geval van een probleem inzake de toepassing van het Protocol, het onderzoek ervan en het eventueel formuleren van aanbevelingen.

3.6.2. Instelling van een Comité voor de bescherming van de culturele goederen in geval van een gewapend conflict (artikel 24)

32. Krachtens artikel 24 wordt een Comité voor de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict ingesteld dat bestaat uit bekwame vertegenwoordigers van twaalf Partijen verkozen door de Vergadering van de Partijen die rekening ermee houden dat de diverse regio's van en de culturen in de wereld op billijke wijze zijn vertegenwoordigd. Het Comité komt een keer per jaar in gewone zitting bijeen en telkens wanneer hij het nodig acht in buitengewone zitting.

Het statuut, de samenstelling en de regels inzake de werking van een controleorgaan dat in het Verdrag van 1954 amper voorkwam, zijn in het Protocol gedetailleerd geregeld.

3.6.3. Mandaat van de leden van het Comité (artikel 25)

33. Overeenkomstig artikel 25 heeft de helft van de Partijen verkozen tot lid van het Comité een mandaat van 4 jaar dat slechts een keer onmiddellijk kan

ment, et pour l'autre un mandat prenant fin dès que se termine la première session ordinaire de la Réunion des Parties qui suit celle au cours de laquelle elles ont été élues.

3.6.4. Le règlement intérieur du Comité (article 26)

34. Le premier paragraphe charge le Comité d'établir son règlement intérieur. Les règles de vote suivies par le Comité lorsqu'il adopte son règlement intérieur font l'objet du second et du troisième paragraphe de l'article 26.

3.6.5. Les attributions du Comité et les règles de coopération (article 27)

35. Le premier paragraphe de l'article 27 énonce les différentes attributions du Comité, parmi lesquelles l'élaboration des Principes directeurs pour l'application du Protocole, l'octroi, la suspension ou l'annulation de la protection renforcée et l'examen des demandes d'assistance internationale au titre de l'article 32.

Le second et le troisième paragraphes prévoient et organisent la coopération du Comité avec le Directeur général de l'UNESCO et avec les organisations gouvernementales ou non dont les objectifs sont similaires à ceux de la Convention ou de ses Protocoles.

3.6.6. Assistance du Comité par le Secrétariat de l'UNESCO (article 28)

36. L'article 28 détermine les fonctions du Secrétariat de l'UNESCO qui assiste le Comité.

3.6.7. Institution d'un Fonds pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé (article 29)

37. Un Fonds est institué par l'article 29 afin d'accorder une assistance financière ou autre pour soutenir les mesures à prendre en temps de paix, les mesures d'urgence, provisoires ou toute autre mesure de protection des biens culturels en période de conflit armé ou de rétablissement suivant immédiatement la fin des hostilités, conformément au Protocole. Les paragraphes suivants sont destinés à la constitution des ressources du Fonds, parmi lesquelles les contributions volontaires des Parties, et aux conditions dans lesquelles celui-ci peut engager des dépenses.

worden verlengd. Het mandaat van de andere helft eindigt na afloop van de eerste gewone zitting van de Vergadering van de Partijen die volgt op die tijdens welke de Partijen zijn verkozen.

3.6.4. Huishoudelijk reglement van het Comité (artikel 26)

34. Naar luid van artikel 26, paragraaf 1, moet het Comité een huishoudelijk reglement opstellen. De paragrafen 2 en 3 betreffen de regels die het Comité moet naleven bij de stemming over het huishoudelijk reglement.

3.6.5. Bevoegdheden van het Comité en regels inzake samenwerking (artikel 27)

35. Artikel 27, paragraaf 1, betreft de diverse bevoegdheden van het Comité, onder meer de uitwerking van leidende Beginselen voor de toepassing van het Protocol, het verlenen, opschorten of opheffen van de versterkte bescherming of het onderzoek van de verzoeken om internationale bijstand op grond van artikel 32.

De paragrafen 2 en 3 voorzien in en organiseren de samenwerking van het Comité met de Directeur-generaal van UNESCO, alsmede met de al dan niet gouvernementele organisaties waarvan de doelstellingen overeenstemmen met die van het Verdrag of van de aanvullende Protocollen erbij.

3.6.6. Bijstand aan het Comité door het Secretariaat van UNESCO (artikel 28)

36. De opdrachten van het Secretariaat van UNESCO dat bijstand aan het Comité verleent zijn nader omschreven in artikel 28.

3.6.7. Instelling van een Fonds voor de bescherming van de culturele goederen in geval van een gewapend conflict (artikel 29)

37. Krachtens artikel 29 wordt een Fonds ingesteld dat financiële of andere bijstand verleent ter ondersteuning van de maatregelen die moeten worden genomen in vredetijd, van de dringende, voorlopige of andere maatregelen tot bescherming van de culturele goederen ten tijde van een gewapend conflict of met betrekking tot herstel onmiddellijk na het einde van de vijandelijkheden, zulks overeenkomstig het Protocol. De volgende paragrafen houden verband met de samenstelling van de middelen van het Fonds, onder meer de vrijwillige bijdragen van de Partijen, en met de voorwaarden onder welke de Partijen uitgaven kunnen doen.

3.7. *Règles relatives à la diffusion de l'information et à l'assistance internationale (articles 30 à 33)*

3.7.1. *Obligation de diffusion de la connaissance du Protocole (article 30)*

38. L'obligation de diffusion de la connaissance du Protocole prévue par l'article 30 à charge des Parties, en temps de paix comme en temps de conflit armé, consiste tout d'abord à créer des programmes d'éducation et d'information destinés à l'ensemble de la population.

Ensuite, les Parties doivent prendre toute une série de mesures nécessaires à la connaissance parfaite du Protocole par les autorités militaires et civiles qui, en période de conflit armé, assument des responsabilités touchant à son application. Il s'agit par exemple de l'incorporation de consignes sur la protection des biens culturels dans leurs règlements militaires, de l'élaboration et de la mise en œuvre de programmes d'instruction et d'éducation en temps de paix et de la communication des lois et dispositions administratives adoptées pour assurer l'application du Protocole.

Cet article est sensiblement plus ambitieux que l'article 25 de la Convention de 1954. Il s'inspire en outre de l'article 83 du premier Protocole additionnel aux Conventions de Genève.

3.7.2. *Obligation de coopération internationale en cas de violation grave du Protocole (article 31)*

39. L'article 31 crée une obligation de coopération internationale à charge des Parties dans les cas de violations graves du Protocole (définies à l'article 15). Elles s'engagent à agir en conformité avec la Charte des Nations unies, tant conjointement par l'intermédiaire du Comité, que séparément en coopération avec l'UNESCO et l'ONU. La disposition s'inspire du mécanisme prévu à l'article 89 du premier Protocole additionnel aux Conventions de Genève.

3.7.3. *Mise en œuvre d'un système d'assistance internationale (article 32)*

40. L'article 32 prévoit un système d'assistance internationale.

Une Partie peut demander au Comité une assistance internationale en faveur de biens culturels sous protection renforcée ou pour l'élaboration, la mise au point ou l'application des lois, dispositions adminis-

3.7. *Regels met betrekking tot de verspreiding van informatie en tot internationale bijstand (artikelen 30 tot 33)*

3.7.1. *Verplichting informatie te verstrekken over het Protocol (artikel 30)*

38. Overeenkomstig artikel 30 moeten de Partijen zowel in vredetijd als ten tijde van een gewapend conflict informatie verspreiden inzake het Protocol; in de eerste plaats door onderwijs- en informatieprogramma's bestemd voor de volledige bevolking.

Daarna moeten de Partijen een reeks maatregelen nemen die noodzakelijk zijn opdat de burgerlijke en militaire overheden die ten tijde van een gewapend conflict verantwoordelijkheid dragen met betrekking tot de toepassing van het Protocol, het perfect zouden kennen. Het gaat onder meer over het opnemen in hun militaire reglementen van aanwijzingen inzake de bescherming van de culturele goederen, over de uitwerking en de toepassing van opleidings- en onderwijsprogramma's in vredetijd, alsmede over het verstrekken van informatie over de wetten en bestuurlijke bepalingen die de toepassing van het Protocol beogen.

Dit artikel is aanzienlijk ambitieuzer dan artikel 25 van het Verdrag van 1954 en is bovendien gegrond op artikel 83 van het eerste aanvullend Protocol bij de Verdragen van Genève.

3.7.2. *Verplichting tot internationale bijstand in geval van een ernstige schending van het Protocol (artikel 31)*

39. Naar luid van artikel 31 moeten de Partijen in geval van ernstige schendingen van het Protocol (omschreven in artikel 15) internationaal samenwerken. Zij verbinden zich ertoe op te treden conform het Handvest van de Verenigde Naties, zowel gezamenlijk door toedoen van het Comité, als afzonderlijk in samenwerking met UNESCO en met de UNO. Deze bepaling is gegrond op het mechanisme bedoeld in artikel 89 van het eerste aanvullend Protocol bij de Verdragen van Genève.

3.7.3. *Toepassing van een stelsel voor internationale bijstand (artikel 32)*

40. Artikel 32 voorziet in een stelsel voor internationale bijstand.

Een Partij kan aan het Comité om internationale bijstand verzoeken voor culturele goederen onder versterkte bescherming, dan wel voor de voorbereiding, de uitwerking of de toepassing van de wetten,

tratives et mesures visées à l'article 10 (relatif aux conditions à remplir pour pouvoir demander la protection renforcée). Une partie au conflit qui n'est pas Partie au Protocole, mais qui en accepte et en applique les dispositions peut demander au Comité une assistance internationale appropriée.

Le Comité adopte les dispositions régissant la présentation des demandes d'assistance internationale et définit les formes que peut prendre cette assistance.

Enfin, l'article 32 encourage les Parties à fournir au Comité une telle assistance technique en faveur des Parties ou parties au conflit qui s'adressent au Comité.

3.7.4. Concours technique de l'UNESCO à la mise en œuvre du Protocole (article 33)

41. L'article 33 détermine dans quelle mesure une Partie peut faire appel au concours technique de l'UNESCO en vue de l'organisation de la protection de ses biens culturels. Il habilite également l'UNESCO à faire, de sa propre initiative, des propositions aux Parties dans ces domaines. Ici aussi, les Parties sont encouragées à fournir une assistance technique dans ce cadre.

3.8. Règles relatives à l'exécution du Protocole (articles 34 à 39)

3.8.1. Concours des Puissances protectrices (article 34)

42. L'article 34, qui s'inspire des articles 21 de la Convention de 1954 et 5 du premier Protocole des Conventions de Genève de 1949, précise que le Protocole s'applique avec le concours des Puissances protectrices chargées de sauvegarder les intérêts des Parties au conflit.

3.8.2. Procédure de conciliation avec le concours des Puissances protectrices (article 35)

43. L'article 35 détermine les règles de la procédure de conciliation lorsque les Parties bénéficient du concours des Puissances protectrices.

3.8.3. Procédure de conciliation en l'absence de Puissances protectrices (article 36)

44. L'article 36 règle la conciliation en l'absence de Puissances protectrices. Ce système utilise le Directeur

bestuurlijke bepalingen en maatregelen bedoeld in artikel 10 (inzake de voorwaarden voor versterkte bescherming). Een partij bij een conflict die geen Partij is bij het Protocol maar de bepalingen ervan aanvaardt en toepast, kan het Comité om passende internationale bijstand verzoeken.

Het Comité keurt de bepalingen goed inzake de indiening van de verzoeken om internationale bijstand en bepaalt welke vorm die bijstand eventueel kan aannemen.

In artikel 32 worden de Partijen ten slotte aangemoedigd aan het Comité technische bijstand te leveren ten gunste van Partijen of van partijen bij een conflict die zich tot het Comité richten.

3.7.4. Technische medewerking van UNESCO voor de toepassing van het Protocol (artikel 33)

41. Artikel 33 bepaalt in welke mate een Partij een beroep kan doen op de technische medewerking van UNESCO om de bescherming van haar culturele goederen te verzekeren. Het machtigt UNESCO tevens om uit eigen beweging ter zake voorstellen te doen aan de Partijen. Ook op dat vlak worden de Partijen aangemoedigd om technische bijstand te leveren.

3.8. Regels betreffende de tenuitvoerlegging van het Protocol (artikelen 34 tot 39)

3.8.1. Medewerking van de beschermende mogendheden (artikel 34)

42. In artikel 34, dat is gegrond op artikel 21 van het Verdrag van 1954 en op artikel 5 van het eerste aanvullend Protocol bij de Verdragen van Genève, is nader bepaald dat het Protocol wordt toegepast met de medewerking van de beschermende mogendheden belast met de behartiging van de belangen van de partijen bij het conflict.

3.8.2. Verzoeningsprocedure met de medewerking van de beschermende mogendheden (artikel 35)

43. De regels inzake de verzoeningsprocedure die geldt als de Partijen de medewerking van de beschermende mogendheden genieten zijn nader omschreven in artikel 35.

3.8.3. Verzoeningsprocedure zonder beschermende mogendheden (artikel 36)

44. Artikel 36 regelt de verzoening zonder beschermende mogendheden. In dat geval wordt een

général de l'UNESCO et le Président du Comité, créé par le Protocole.

3.8.4. Traductions et rapports au Comité (articles 37)

45. Les Parties traduisent le Protocole dans les langues officielles de leurs pays et communiquent ces traductions au Directeur général de l'UNESCO. Tous les quatre ans, elles soumettent au Comité un rapport sur la mise en œuvre du Protocole.

3.8.5. Neutralité du Protocole en matière de responsabilité des États en droit international (article 38)

46. L'article 38 précise qu'aucune disposition du Protocole relative à la responsabilité pénale des individus n'affecte la responsabilité des États en droit international, notamment l'obligation de réparation.

L'article 91 du premier Protocole additionnel aux Conventions de Genève prévoit d'ailleurs que les États sont responsables de tous actes commis par les personnes faisant partie de leurs forces armées.

3.9. Dispositions finales (articles 39 à 47)

3.9.1. Langues faisant foi (article 39)

47. L'article 39 détermine les langues qui font foi.

3.9.2. Signature du Protocole (article 40)

48. L'article 40 prévoit que le Protocole portera la date du 26 mars 1999 et qu'il est soumis à la signature des Hautes Parties contractantes à la Convention de La Haye de 1954 jusqu'au 31 décembre 1999.

3.9.3. Ratification, adhésion ou approbation (article 41)

49. L'article 41 énonce que le Protocole sera soumis à ratification, acceptation ou approbation par les Hautes Parties contractantes à la Convention de 1954 qui en sont signataires, conformément à leurs procédures constitutionnelles respectives.

beroep gedaan op de Directeur-generaal van UNESCO en op de voorzitter van het Comité ingesteld door het Protocol.

3.8.4. Vertalingen en verslagen aan het Comité (artikel 37)

45. De Partijen vertalen het Protocol in de officiële talen van hun land en bezorgen de vertalingen aan de Directeur-generaal van UNESCO. Zij bezorgen het Comité om de vier jaar een verslag over de toepassing van het Protocol.

3.8.5. Neutraliteit van het Protocol inzake de aansprakelijkheid van de Staten in het internationaal recht (artikel 38)

46. In artikel 38 is nader omschreven dat geen bepaling van het Protocol met betrekking tot de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de individuen afbreuk doet aan de aansprakelijkheid van de Staten in het internationaal recht, inzonderheid de verplichting tot herstel.

Krachtens artikel 91 van het eerste aanvullend Protocol bij de Verdragen van Genève zijn de Staten trouwens aansprakelijk voor alle daden begaan door de personen die deel uitmaken van hun strijdkrachten.

3.9. Slotbepalingen (39 tot 47)

3.9.1. Gelijkelijk authentieke talen (artikel 39)

47. Artikel 39 heeft betrekking op de gelijkelijk authentieke talen.

3.9.2. Ondertekening van het Protocol (artikel 40)

48. In artikel 40 is bepaald dat het Protocol de datum van 26 maart 1999 draagt en tot 31 december 1999 open staat voor ondertekening door de Hoge Verdragsluitende Partijen bij het Verdrag van s-Gravenhage van 1954.

3.9.3. Bekrachtiging, toetreding en goedkeuring (artikel 41)

49. Overeenkomstig artikel 41 moeten de Hoge Verdragsluitende Partijen bij het Verdrag van 1954 die het Protocol hebben ondertekend, het bekrachtigen, aanvaarden of goedkeuren in overeenstemming met hun onderscheiden grondwettelijke procedures.

Les instruments de ratification, d'acceptation ou d'approbation seront déposés auprès du Directeur général de l'UNESCO.

3.9.4. Adhésion (article 42)

50. L'article 42 permet aux Hautes Parties contractantes à la Convention de 1954 qui n'ont pas signé le Protocole d'y adhérer à partir du 1er janvier 2000, par le dépôt d'un instrument d'adhésion auprès du Directeur général de l'UNESCO.

3.9.5. Entrée en vigueur (article 43)

51. L'article 43 prévoit l'entrée en vigueur du Protocole trois mois après que vingt instruments de ratification, d'acceptation, d'approbation ou d'adhésion auront été déposés. Ultérieurement, il entrera en vigueur, pour chaque nouvelle Partie, trois mois après le dépôt de son instrument de ratification, d'acceptation, d'approbation ou d'adhésion.

3.9.6. Entrée en vigueur dans les situations de conflit armé (article 44)

52. L'article 44 régit les situations prévues aux articles 18 et 19 de la Convention, soit les situations de conflit armé international, les cas d'occupation de tout ou partie du territoire d'une Haute Partie contractante et de conflit armé de caractère non international surgissant sur le territoire d'une Haute Partie contractante.

Ces situations donnent effet immédiat aux ratifications, aux acceptations, aux approbations ou aux adhésions au Protocole déposées par les parties au conflit avant ou après le début des hostilités ou de l'occupation.

3.9.7. Dénonciation (article 45)

53. Chaque Partie a la faculté de dénoncer le Protocole. La dénonciation doit être notifiée par un instrument écrit déposé auprès du Directeur général de l'UNESCO. Elle prendra effet une année après réception de cet instrument.

Le projet de Protocole prévoyait une clause interdisant les réserves. Il y a finalement eu consensus pour conclure que l'article 19 (intitulé « formulation des réserves ») de la Convention de Vienne de 1969 relative au droit des traités suffisait à régler la question, et cette clause du projet a été supprimée.

De akten van bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring worden neergelegd bij de Directeur-generaal van UNESCO.

3.9.4. Toetreding (artikel 42)

50. Krachtens artikel 42 kunnen de Hoge Verdragsluitende Partijen bij het Verdrag van 1954 die het Protocol niet hebben ondertekend, met ingang van 1 januari 2000 evenwel tot het Protocol toetreden door middel van de neerlegging van de akte van toetreding bij de Directeur-generaal van UNESCO.

3.9.5. Inwerkingtreding (artikel 43)

51. Naar luid van artikel 43 treedt het Protocol in werking na drie maanden te rekenen van de neerlegging van twintig akten van bekrachtiging, aanvaarding, goedkeuring of toetreding. Daarna treedt het ten aanzien van iedere nieuwe Partij in werking na drie maanden te rekenen van de neerlegging van zijn akte van bekrachtiging, aanvaarding, goedkeuring of toetreding.

3.9.6. Inwerkingtreding in gevallen van een gewapend conflict (artikel 44)

52. Artikel 44 betreft de gevallen bedoeld in de artikelen 18 en 19 van het Verdrag, te weten de situaties van een internationaal gewapend conflict, de gehele of gedeeltelijke bezetting van een Hoge Verdragsluitende Partij en een gewapend conflict dat niet van internationale aard is en zich voordoet op het grondgebied van een Hoge Verdragsluitende Partij.

In die gevallen hebben de bekrachtiging, aanvaarding en goedkeuring van en toetreding tot het Protocol door de partijen bij het conflict neergelegd voor of na het begin van de vijandelijkheden of van de bezetting onmiddellijk volkomen uitwerking.

3.9.7. Opzegging (artikel 45)

53. Iedere Partij kan het Protocol opzeggen. De Directeur-generaal van UNESCO wordt schriftelijk in kennis gesteld van de opzegging die ingaat drie maanden na ontvangst ervan.

In het ontwerp van Protocol was voorzien in een clausule op grond waarvan voorbehoud werd verboden. Ten slotte is consensus bereikt over het feit dat artikel 19 (Het Maken van Voorbehouden) van het verdrag van Wenen inzake het verdragenrecht volstond tot regeling van die aangelegenheid en is die bepaling van het ontwerp geschrapt.

3.9.8. Notifications (article 46)

54. Conformément à l'article 46, le Directeur général de l'UNESCO informe toutes les Parties et l'ONU du dépôt de tout instrument de ratification, d'acceptation, d'approbation, d'adhésion ou de dénonciation.

3.9.9. Enregistrement auprès de l'Organisation des Nations unies (article 47)

55. L'article 47 prévoit que le Protocole sera enregistré au Secrétariat de l'ONU à la requête du Directeur général de l'UNESCO, conformément à l'article 102 de la Charte des Nations unies.

Le ministre des Affaires étrangères,

Karel DE GUCHT.

La ministre de la Justice,

Laurette ONKELINX.

Le ministre de la Défense,

André FLAHAUT.

3.9.8. Kennisgevingen (artikel 46)

54. Overeenkomstig artikel 46 stelt de Directeur-generaal van UNESCO alle Partijen alsmede de UNO in kennis van de neerlegging van enige akte van bekrachtiging, aanvaarding, goedkeuring, toetreding of opzegging.

3.9.9. Registratie bij de Organisatie van de Verenigde Naties (artikel 47)

55. Naar luid van artikel 47 wordt het Protocol geregistreerd bij het Secretariaat van de UNO op verzoek van de Directeur-generaal van UNESCO, zulks conform artikel 102 van het Handvest van de Verenigde Naties.

De minister van Buitenlandse Zaken,

Karel DE GUCHT.

De minister van Justitie,

Laurette ONKELINX.

De minister van Landsverdediging,

André FLAHAUT.

PROJET DE LOI

ALBERT II,

Roi des Belges,

À tous, présents et à venir,
SALUT.

Sur la proposition de Notre ministre des Affaires étrangères, de Notre ministre de la Défense et de Notre ministre de la Justice,

NOUS AVONS ARRÊTÉ ET ARRÊTONS :

Notre ministre des Affaires étrangères, Notre ministre de la Défense et Notre ministre de la Justice sont chargés de présenter, en Notre nom, aux Chambres législatives et de déposer au Sénat le projet de loi dont la teneur suit :

Article 1er

La présente loi règle une matière visée à l'article 77 de la Constitution.

Art. 2

Le Deuxième Protocole relatif à la Convention de La Haye de 1954 pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé, fait à La Haye le 26 mars 1999, sortira son plein et entier effet.

Donné à Bruxelles, le 27 mai 2005.

ALBERT

Par le Roi :

Le ministre des Affaires étrangères,

Karel DE GUCHT.

La ministre de la Justice,

Laurette ONKELINX.

Le ministre de la Défense,

André FLAHAUT.

WETSONTWERP

ALBERT II,

Koning der Belgen,

Aan allen die nu zijn en hierna wezen zullen,
ONZE GROET.

Op de voordracht van Onze minister van Buitenlandse Zaken, van Onze minister van Landsverdediging en van Onze minister van Justitie,

HEBBEN WIJ BESLOTEN EN BESLUITEN WIJ :

Onze minister van Buitenlandse Zaken, Onze minister van Landsverdediging en Onze minister van Justitie zijn ermee belast het ontwerp van wet, waarvan de tekst hierna volgt, in Onze naam aan de Wetgevende Kamers voor te leggen en bij de Senaat in te dienen :

Artikel 1

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 77 van de Grondwet.

Art. 2

Het Tweede Protocol inzake het Verdrag van 's-Gravenhage van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict, gedaan te 's-Gravenhage op 26 maart 1999, zal volkomen gevolg hebben.

Gegeven te Brussel, 27 mei 2005.

ALBERT

Van Koningswege :

De minister van Buitenlandse Zaken,

Karel DE GUCHT.

De minister van Justitie,

Laurette ONKELINX.

De minister van Landsverdediging,

André FLAHAUT.

DEUXIÈME PROTOCOLE

relatif à la convention de la Haye de 1954 pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé.

Les Parties,

CONSCIENTES de la nécessité d'améliorer la protection des biens culturels en cas de conflit armé et d'établir un système renforcé de protection en faveur de biens culturels spécialement désignés;

RÉAFFIRMANT l'importance des dispositions de la Convention pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé adoptée à La Haye le 14 mai 1954, et soulignant la nécessité de les compléter par des mesures qui renforcent leur mise en œuvre;

DÉSIREUSES d'offrir aux Hautes Parties Contractantes à la Convention un moyen de participer plus étroitement à la protection des biens culturels en cas de conflit armé en mettant en place des procédures adéquates;

CONSIDÉRANT que les règles régissant la protection des biens culturels en cas de conflit armé devraient refléter les développements du droit international;

AFFIRMANT que les règles de droit international coutumier continueront à régir les questions qui ne sont pas réglées par le présent Protocole;

SONT CONVENUES DE CE QUI SUIT:

CHAPITRE PREMIER**Introduction**

Article 1er

Définitions

Aux fins du présent Protocole, on entend par :

- a. « Partie », un État Partie au présent Protocole;
- b. « biens culturels », les biens culturels tels que définis à l'article premier de la Convention;
- c. « Convention », la Convention pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé, adoptée à La Haye le 14 mai 1954;
- d. « Haute Partie contractante », un État Partie à la Convention;
- e. « protection renforcée », le système de protection renforcée établi par les articles 10 et 11;
- f. « objectif militaire », un objet qui, par sa nature, son emplacement, sa destination ou son utilisation, apporte une contribution effective à l'action militaire et dont la destruction totale et partielle, la capture ou la neutralisation offre en l'occurrence un avantage militaire précis;

VERTALING**TWEEDE PROTOCOL**

inzake het Verdrag van 's-Gravenhage van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict.

De Partijen,

ZICH BEWUST VAN de noodzaak de culturele goederen beter te beschermen in geval van een gewapend conflict en te voorzien in een stelsel van versterkte bescherming ten gunste van de specifiek aangewezen culturele goederen;

OPNIEUW BEVESTIGEND het belang van de bepalingen van het Verdrag inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict, aangenomen te 's-Gravenhage op 14 mei 1954 en de nadruk leggend op de noodzaak deze bepalingen aan te vullen met maatregelen die de uitvoering ervan versterken;

GELEID DOOR DE WENS de Hoge Verdragsluitende Partijen bij het Verdrag een middel te bieden om via passende procedures nauwer te worden betrokken bij de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict;

OVERWEGENDE DAT de regels inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict een weerspiegeling zouden moeten zijn van de ontwikkelingen van het internationaal recht;

BEVESTIGEND dat de regels van het internationaal gewoonterecht de aangelegenheden blijven beheersen die in dit Protocol niet zijn geregeld;

HEBBEN OVEREENGEKOMEN ALS VOLGT:

HOOFDSTUK 1**Inleiding**

Artikel 1

Definities

Voor de toepassing van dit Protocol wordt verstaan onder :

- a. « Partij », een Verdragsluitende Partij bij dit Protocol;
- b. « culturele goederen », de culturele goederen zoals omschreven in artikel 1 van het Verdrag;
- c. « Verdrag », het Verdrag inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict, aangenomen te 's-Gravenhage op 14 mei 1954;
- d. « Hoge Verdragsluitende Partij », een Verdragsluitende Partij bij het Verdrag;
- e. « versterkte bescherming », het stelsel van versterkte bescherming ingevoerd krachtens de artikelen 10 en 11;
- f. « militair doelwit », een object dat gelet op de aard, de ligging, de bestemming of de aanwending ervan daadwerkelijk bijdraagt tot de militaire actie en waarvan de totale en gedeeltelijke vernietiging, de inpalming of de neutralisering in dit geval een specifiek militair voordeel biedt;

g. «illicite», effectué sous la contrainte ou autrement, en violation des règles applicables de la législation interne du territoire occupé ou du droit international;

h. «Liste», la Liste internationale des biens culturels sous protection renforcée, établie conformément à l'article 27, paragraphe 1, alinéa b);

i. «Directeur général», le Directeur général de l'UNESCO;

j. «UNESCO», l'Organisation des Nations unies pour l'éducation, la science et la culture;

k. «premier Protocole», le Protocole pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé, adopté à La Haye, le 14 mai 1954.

Article 2

Relation avec la Convention

Le présent Protocole complète la Convention pour ce qui concerne les relations entre les Parties.

Article 3

Champ d'application

1. Outre les dispositions qui s'appliquent en temps de paix, le présent Protocole est appliqué dans les situations visées à l'article 18 paragraphes 1 et 2 de la Convention et à l'article 22, paragraphe 1.

2. Si l'une des parties à un conflit armé n'est pas liée par le présent Protocole, les Parties au présent Protocole resteront liées par celui-ci dans leurs rapports réciproques. Elles seront liées en outre par le présent Protocole dans leurs relations avec un État partie qui n'est pas lié par le Protocole, s'il en accepte les dispositions et aussi longtemps qu'il les applique.

Article 4

Relations entre le chapitre 3 et d'autres dispositions de la Convention et du présent Protocole

L'application des dispositions du chapitre 3 du présent Protocole ne porte pas atteinte à :

a. l'application des dispositions du chapitre I de la Convention et du chapitre 2 du présent Protocole;

b. l'application du chapitre II de la Convention aussi bien entre les Parties au présent Protocole qu'entre une Partie et un État qui accepte et applique le présent Protocole conformément à l'article 3 paragraphe 2, étant entendu que si un bien culturel est placé à la fois sous la protection spéciale et sous la protection renforcée, seules s'appliqueront les dispositions relatives à la protection renforcée.

g. «ongeeoorloofd», uitgeoefend onder dwang of anderszins, in strijd met de toepasselijke regels van het nationaal recht van het bezette grondgebied of van het internationaal recht;

h. «Lijst», de internationale lijst van culturele goederen onder versterkte bescherming, opgesteld overeenkomstig artikel 27, paragraaf 1, lid b);

i. «directeur-generaal», de directeur-generaal van UNESCO;

j. «UNESCO», de Organisatie van de Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur;

k. «eerste Protocol», het Protocol inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict, aangenomen te 's-Gravenhage op 14 mei 1954.

Artikel 2

Verhouding tot het Verdrag

Dit Protocol is een aanvulling op het Verdrag met betrekking tot de verhoudingen tussen de Partijen.

Artikel 3

Toepassingsgebied

1. Dit Protocol is van toepassing op de situaties bedoeld in artikel 18, paragraaf 1 en 2, van het Verdrag en in artikel 22, paragraaf 1, met uitzondering van de bepalingen die gelden in vreedstijd.

2. Indien een van de partijen bij een gewapend conflict niet is gebonden door dit Protocol, blijven de Partijen bij dit Protocol erdoor gebonden in het kader van hun onderlinge betrekkingen. Zij zijn bovendien door dit Protocol gebonden in het kader van hun betrekkingen met een Verdragsluitende Partij die niet gebonden is door dit Protocol, indien zij de bepalingen ervan aanvaardt en zolang zij deze toepast.

Artikel 4

Verhoudingen tussen hoofdstuk 3 en andere bepalingen van het Verdrag en van dit Protocol

De toepassing van de bepalingen van hoofdstuk 3 van dit Protocol doet geen afbreuk aan :

a. de toepassing van de bepalingen van hoofdstuk I van het Verdrag en van hoofdstuk 2 van dit Protocol;

b. de toepassing van hoofdstuk II van het Verdrag zowel tussen de Partijen bij dit Protocol als tussen een Partij en een Staat die dit Protocol aanvaardt en toepast overeenkomstig artikel 3, paragraaf 2, met dien verstande dat wanneer een cultureel goed zowel onder speciale als onder versterkte bescherming wordt gesteld enkel de bepalingen inzake de versterkte bescherming worden toegepast.

CHAPITRE 2

Dispositions générales concernant la protection

Article 5

Sauvegarde des biens culturels

Les mesures préparatoires prises en temps de paix pour la sauvegarde des biens culturels contre les effets prévisibles d'un conflit armé conformément à l'article 3 de la Convention comprennent, le cas échéant, l'établissement d'inventaires, la planification de mesures d'urgence pour assurer la protection des biens contre les risques d'incendie ou d'écroulement des bâtiments, la préparation de l'enlèvement des biens culturels meubles ou la fourniture d'une protection *in situ* adéquate desdits biens, et la désignation d'autorités compétentes responsables de la sauvegarde des biens culturels.

Article 6

Respect des biens culturels

Dans le but de garantir le respect des biens culturels conformément à l'article 4 de la Convention :

a. une dérogation sur le fondement d'une nécessité militaire impérative au sens du paragraphe 2 de l'article 4 de la Convention ne peut être invoquée pour diriger un acte d'hostilité contre un bien culturel que lorsque et aussi longtemps que :

i. ce bien culturel, par sa fonction, a été transformé en objectif militaire, et

ii. il n'existe pas d'autre solution pratiquement possible pour obtenir un avantage militaire équivalent à celui qui est offert par le fait de diriger un acte d'hostilité contre cet objectif;

b. une dérogation sur le fondement d'une nécessité militaire impérative au sens du paragraphe 2 de l'article 4 de la Convention ne peut être invoquée pour utiliser des biens culturels à des fins qui sont susceptibles de les exposer à la destruction ou à la détérioration que lorsque et aussi longtemps qu'aucun choix n'est possible entre une telle utilisation des biens culturels et une autre méthode pratiquement possible pour obtenir un avantage militaire équivalent;

c. la décision d'invoquer une nécessité militaire impérative n'est prise que par le chef d'une formation égale ou supérieure en importance à un bataillon, ou par une formation de taille plus petite, lorsque les circonstances ne permettent pas de procéder autrement;

d. en cas d'attaque fondée sur une décision prise conformément à l'alinéa a), un avertissement doit être donné en temps utile et par des moyens efficaces, lorsque les circonstances le permettent.

Article 7

Précautions dans l'attaque

Sans préjudice des autres précautions prescrites par le droit international humanitaire dans la conduite des opérations militaires, chaque Partie au conflit doit :

HOOFDSTUK 2

Algemene bepalingen inzake de bescherming

Artikel 5

Veiligstelling van culturele goederen

De voorbereidende maatregelen die overeenkomstig artikel 3 van het Verdrag in vredetijd zijn genomen met het oog op de veiligstelling van de culturele goederen tegen de voorspelbare gevolgen van een gewapend conflict, bestaan in voorkomend geval in het opmaken van inventarissen, het plannen van spoedeisende maatregelen om goederen te beschermen tegen de risico's van brand of instorting van de gebouwen, het voorbereiden van de verwijdering van roerende culturele goederen of van het aanbrengen van de bescherming *in situ* van deze goederen, alsook het aanwijzen van bevoegde autoriteiten die verantwoordelijk zijn voor de veiligstelling van de culturele goederen.

Artikel 6

Eerbiediging van de culturele goederen

Teneinde de eerbiediging van de culturele goederen te waarborgen overeenkomstig artikel 4 van het Verdrag :

a. kan een afwijking op grond van een dwingende militaire noodzaak in de zin van artikel 4, paragraaf 2, van het Verdrag enkel worden ingeroepen voor het voeren van een vijandelijke daad tegen een cultureel goed als en zolang :

i. dit cultureel goed door de betekenis ervan tot een militair doelwit is omgevormd, en

ii. geen andere praktisch mogelijke oplossing bestaat om een militair voordeel te verkrijgen dat overeenstemt met dat opgeleverd door een vijandelijke daad tegen dat doelwit;

b. kan een afwijking op grond van een dwingende militaire noodzaak in de zin van artikel 4, paragraaf 2, van het Verdrag enkel worden ingeroepen om culturele goederen aan te wenden voor doeleinden waardoor zij kunnen worden blootgesteld aan vernietiging of beschadiging als en zolang geen keuze mogelijk is tussen een dergelijke aanwending van de culturele goederen en een andere praktisch mogelijke methode om een gelijkwaardig militair voordeel te verkrijgen;

c. wordt de beslissing een dwingende militaire noodzaak in te roepen enkel genomen door de chef van een formatie waarvan het belang overeenstemt met of groter is dan een bataljon, dan wel door een kleinere formatie wanneer de omstandigheden geen ander optreden mogelijk maken;

d. moet in geval van een aanval gegrond op een beslissing genomen overeenkomstig lid a) te gepasten tijde en met doeltreffende middelen een waarschuwing worden gegeven, wanneer de omstandigheden zulks mogelijk maken.

Artikel 7

Voorzorgen bij de aanval

Onverminderd de andere voorzorgen opgelegd krachtens het internationaal humanitair recht bij het voeren van militaire acties, moet iedere partij bij het conflict :

a. faire tout ce qui est pratiquement possible pour vérifier que les objectifs à attaquer ne sont pas des biens culturels protégés par l'article 4 de la Convention;

b. prendre toutes les précautions pratiquement possibles quant au choix des moyens et méthodes d'attaque en vue d'éviter et, en tout cas, de réduire au minimum les dommages qui pourraient être causés incidemment aux biens culturels protégés en vertu de l'article 4 de la Convention;

c. s'abstenir de lancer une attaque dont on peut attendre qu'elle cause incidemment aux biens culturels protégés par l'article 4 de la Convention des dommages qui seraient excessifs par rapport à l'avantage militaire concret et direct attendu;

d. annuler ou interrompre une attaque lorsqu'il apparaît que :

i. l'objectif est un bien culturel protégé en vertu de l'article 4 de la Convention;

ii. l'on peut attendre qu'elle cause incidemment aux biens culturels protégés en vertu de l'article 4 de la Convention, des dommages qui seraient excessifs par rapport à l'avantage militaire concret et direct attendu.

Article 8

Précautions contre les effets des attaques

Dans toute la mesure de ce qui est pratiquement possible, les Parties au conflit doivent :

a. éloigner les biens culturels meubles du voisinage des objectifs militaires ou fournir une protection *in situ* adéquate;

b. éviter de placer des objectifs militaires à proximité de biens culturels.

Article 9

Protection des biens culturels en territoire occupé

1. Sans préjudice des dispositions des articles 4 et 5 de la Convention, toute Partie occupant totalement ou partiellement le territoire d'une autre Partie interdit et empêche, en ce qui concerne le territoire occupé :

a. toute exportation, autre déplacement ou transfert de propriété illicites de biens culturels;

b. toute fouille archéologique, à moins qu'elle ne soit absolument indispensable aux fins de sauvegarde, d'enregistrement ou de conservation de biens culturels;

c. toute transformation, ou changement d'utilisation, de biens culturels visant à dissimuler ou à détruire des éléments de témoignage de caractère culturel, historique ou scientifique.

2. Toute fouille archéologique ou transformation ou changement d'utilisation de biens culturels d'un territoire occupé doit s'effectuer, à moins que les circonstances ne le permettent pas, en étroite coopération avec les autorités nationales compétentes dudit territoire.

a. alles in het werk stellen wat praktisch mogelijk is om na te gaan of de aan te vallen doelwitten geen culturele goederen zijn die worden beschermd krachtens artikel 4 van het Verdrag;

b. alle praktische mogelijke voorzorgen nemen met betrekking tot de keuze van de middelen en de methoden van de aanval teneinde de collateral schade die zou kunnen worden toegebracht aan de culturele goederen beschermd op grond van artikel 4 van het Verdrag te voorkomen en in ieder geval tot het minimum te beperken;

c. zich onthouden van een aanval waarvan kan worden aangenomen dat hij aan de culturele goederen beschermd op grond van artikel 4 van het Verdrag collateral schade aanbrengt die bovenmatig is in verhouding tot het verwachte concrete en rechtstreekse militaire voordeel;

d. een aanval intrekken of onderbreken als blijkt dat :

i. het doelwit een cultureel goed is beschermd krachtens artikel 4 van het Verdrag;

ii. kan worden verwacht dat hij aan de culturele goederen beschermd krachtens artikel 4 van het Verdrag collateral schade aanbrengt die bovenmatig is in verhouding tot het verwachte concrete en rechtstreekse militaire voordeel.

Artikel 8

Voorzorgen tegen de gevolgen van de aanvallen

Voor zover zulks praktisch mogelijk is moeten de Partijen bij het conflict :

a. de roerende culturele goederen verwijderen uit de nabijheid van militaire doelwitten of *in situ* een passende bescherming bieden;

b. militaire doelwitten in de nabijheid van culturele goederen vermijden.

Artikel 9

Bescherming van de culturele goederen in bezet gebied

1. Onverminderd de bepalingen van de artikelen 4 en 5 van het Verdrag verbiedt en verhindert elke Partij die het grondgebied van een andere Partij geheel of gedeeltelijk bezet houdt met betrekking tot het bezet gebied :

a. enige ongeoorloofde uitvoer, andere verplaatsing of overdracht van eigendom van culturele goederen;

b. enige archeologische opgraving tenzij deze absoluut vereist is met het oog op de veiligstelling, de registratie of de instandhouding van culturele goederen;

c. enige transformatie of andere aanwending van culturele goederen die beoogt bestanddelen van het cultureel, historisch of wetenschappelijk erfgoed te verbergen of te vernietigen.

2. Enige archeologische opgraving, transformatie of andere aanwending van culturele goederen in een bezet gebied moet geschieden in nauwe samenwerking met de bevoegde nationale autoriteiten van dat grondgebied, tenzij de omstandigheden zulks niet toelaten.

CHAPITRE 3

Protection renforcée

Article 10

Protection renforcée

Un bien culturel peut être placé sous protection renforcée s'il satisfait aux trois conditions suivantes :

- a. il s'agit d'un patrimoine culturel qui revêt la plus haute importance pour l'humanité;
- b. il est protégé par des mesures internes, juridiques et administratives, adéquates, qui reconnaissent sa valeur culturelle et historique exceptionnelle et qui garantissent le plus haut niveau de protection;
- c. il n'est pas utilisé à des fins militaires ou pour protéger des sites militaires, et la Partie sous le contrôle duquel il se trouve a confirmé dans une déclaration qu'il ne sera pas ainsi utilisé.

Article 11

Octroi de la protection renforcée

1. Chaque Partie devrait soumettre au Comité une liste des biens culturels pour lesquels elle a l'intention de demander l'octroi de la protection renforcée.

2. La Partie qui a la juridiction ou le contrôle sur un bien culturel peut demander l'inscription de ce bien sur la Liste qui sera établie en vertu de l'article 27, paragraphe 1, alinéa b). Cette demande comporte toutes les informations nécessaires relatives aux critères mentionnés à l'article 10. Le Comité peut inviter une Partie à demander l'inscription de ce bien culturel sur la Liste.

3. D'autres Parties, le Comité international du Bouclier bleu et d'autres organisations non gouvernementales ayant une expertise appropriée, peuvent recommander un bien culturel particulier au Comité. Dans de tels cas, le Comité peut décider d'inviter une Partie à demander l'inscription de ce bien culturel sur la Liste.

4. Ni la demande d'inscription d'un bien culturel se trouvant sur un territoire, sous une souveraineté ou une juridiction revendiquée par plus d'un État, ni l'inscription d'un tel bien, ne portent en aucune manière préjudice aux droits des parties au différend.

5. Lorsque le Comité a reçu une demande d'inscription sur la Liste, il en informe toutes les Parties. Les Parties peuvent soumettre au Comité, dans un délai de soixante jours, leurs représentations relatives à une telle demande. Ces représentations seront fondées seulement sur les critères mentionnés à l'article 10. Elles doivent être spécifiques et porter sur les faits. Le Comité examine ces représentations en fournissant à la Partie qui demande l'inscription l'occasion de répondre avant de prendre sa décision. Lorsque de telles représentations ont été soumises au Comité, la décision quant à l'inscription sur la Liste est prise, nonobstant l'article 26, à la majorité des quatre cinquièmes des membres du Comité présents et votant.

6. En statuant sur une demande, le Comité devrait demander l'avis d'organisations gouvernementales et non gouvernementales, ainsi que d'experts individuels.

HOOFDSTUK 3

Versterkte bescherming

Artikel 10

Versterkte bescherming

Een cultureel goed kan onder versterkte bescherming worden gesteld indien het aan de volgende drie voorwaarden voldoet :

- a. het betreft een cultureel erfgoed dat van zeer grote betekenis is voor de mensheid;
- b. het wordt beschermd door passende nationale, juridische en bestuurlijke maatregelen die de uitzonderlijke culturele en historische waarde ervan erkennen en het hoogste beschermingsniveau waarborgen;
- c. het wordt niet voor militaire doeleinden aangewend of ter bescherming van militaire sites en de Partij die de controle erover uitoefent, heeft in een verklaring bevestigd dat het niet aldus niet zal worden aangewend.

Artikel 11

Verlenen van versterkte bescherming

1. Elke Partij moet aan het Comité een lijst voorleggen van de culturele goederen waarvoor zij voornemens is de versterkte bescherming te verzoeken.

2. De Partij die rechtsmacht heeft of controle uitoefent over een cultureel goed kan verzoeken om inschrijving op de Lijst die wordt opgesteld krachtens artikel 27, paragraaf 1, lid (b). Dit verzoek bevat alle vereiste gegevens inzake de criteria bedoeld in artikel 10. Het Comité kan een Partij uitnodigen om de inschrijving van dat cultureel goed op de Lijst te verzoeken.

3. Andere Partijen, het Internationale Blauwe Schild Comité en andere niet-gouvernementele organisaties met passende deskundigheid kunnen een bijzonder cultureel goed aan het Comité aanbevelen. In dergelijke gevallen kan het Comité beslissen een Partij uit te nodigen om de inschrijving van dat cultureel goed op de Lijst te verzoeken.

4. Het verzoek om inschrijving van een cultureel goed dat zich bevindt op een grondgebied waarvan de soevereiniteit of de rechtsmacht wordt opgeëist door meer dan een Partij en de inschrijving van een dergelijk goed doen op geen enkele wijze afbreuk aan de rechten van de partijen bij het geschil.

5. Als het Comité een verzoek om inschrijving op de Lijst heeft ontvangen, stelt het alle Partijen daarvan in kennis. De Partijen kunnen aan het Comité binnen een termijn van zestig dagen hun bezwaren inzake dat verzoek meedelen. Die bezwaren zijn enkel gegrond op de criteria bedoeld in artikel 10, moeten specifiek zijn en ter zake doen. Het Comité onderzoekt die bezwaren en geeft aan de Partij die om inschrijving verzoekt, de gelegenheid te antwoorden alvorens een beslissing te nemen. Als die bezwaren aan het Comité zijn voorgelegd, wordt de beslissing betreffende de inschrijving op de Lijst niettegenstaande artikel 26 genomen met een meerderheid van vier vijfden van de aanwezige leden van het Comité die hun stem hebben uitgebracht.

6. Als het Comité uitspraak doet over een verzoek, moet het het advies inwinnen van gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties alsook van individuele deskundigen.

7. La décision d'octroyer ou de refuser la protection renforcée peut seulement être fondée sur les critères mentionnés à l'article 10.

8. Dans des cas exceptionnels, lorsque le Comité est arrivé à la conclusion que la Partie qui demande l'inscription d'un bien culturel sur la Liste ne peut pas satisfaire au critère de l'article 10, alinéa *b*), il peut décider d'octroyer la protection renforcée, pour autant que la Partie requérante soumette une demande d'assistance internationale en vertu de l'article 32.

9. Dès le commencement des hostilités, une Partie au conflit peut demander, en raison d'une situation d'urgence, la protection renforcée de biens culturels placés sous sa juridiction ou son contrôle, en soumettant sa demande au Comité. Le Comité transmet cette demande immédiatement à toutes les Parties au conflit. Dans ce cas, le Comité examine d'urgence les représentations des Parties concernées. La décision d'octroyer la protection renforcée à titre provisoire sera prise le plus rapidement possible et, nonobstant les dispositions de l'article 26, à la majorité des quatre cinquièmes des membres du Comité. Le Comité peut octroyer la protection renforcée à titre provisoire, en attendant l'issue de la procédure normale d'octroi de cette protection, à condition que les critères retenus dans les alinéas *a*) et *c*) de l'article 10 soient satisfaits.

10. La protection renforcée est octroyée par le Comité à un bien culturel à partir du moment de son inscription sur la Liste.

11. Le Directeur général notifie sans délai au Secrétaire général des Nations unies et à toutes les Parties toute décision du Comité d'inscrire un bien culturel sur la Liste.

Article 12

Immunité des biens culturels sous protection renforcée

Les Parties à un conflit assurent l'immunité des biens culturels placés sous protection renforcée en s'interdisant d'en faire l'objet d'attaque ou d'utiliser ces biens ou leurs abords immédiats à l'appui d'une action militaire.

Article 13

Perte de la protection renforcée

1. Un bien culturel sous protection renforcée ne perd cette protection que si :

- a. cette protection est suspendue ou annulée conformément à l'article 14; ou
- b. si et aussi longtemps que le bien, par son utilisation, est devenu un objectif militaire.

2. Dans les circonstances visées au paragraphe 1 alinéa *b*), un tel bien ne peut être l'objet d'une attaque que si :

- a. cette attaque est le seul moyen pratiquement possible de mettre fin à l'utilisation de ce bien envisagée au paragraphe 1 alinéa *b*);

7. De beslissing om de versterkte bescherming te verlenen of te weigeren kan enkel worden gegrond op de criteria bedoeld in artikel 10.

8. In uitzonderlijke omstandigheden, als het Comité tot het besluit is gekomen dat de Partij die om de inschrijving van een cultureel goed op de Lijst verzoekt niet kan voldoen aan het criterium bedoeld in artikel 10, alinea *b*), kan het beslissen de versterkte bescherming te verlenen voor zover de verzoekende Partij krachtens artikel 32 een verzoek om internationale bijstand indient.

9. Zodra de vijandelijkheden zijn begonnen, kan een partij bij het conflict, gelet op de noodsituatie, door middel van de indiening van een verzoek aan het Comité om de versterkte bescherming verzoeken van de culturele goederen die onder haar rechtsmacht of controle zijn geplaatst. Het Comité bezorgt dit verzoek onverwijld aan alle partijen bij het conflict. In dit geval onderzoekt het Comité onmiddellijk de bezwaren van de betrokken Partijen. De beslissing om voorlopig versterkte bescherming te verlenen wordt zo spoedig mogelijk genomen met een meerderheid van vier vijfden van de leden van het Comité, niettegenstaande de bepalingen van artikel 26. Het Comité kan de versterkte bescherming voorlopig verlenen in afwachting dat de normale procedure ter zake is voltooid, op voorwaarde dat is voldaan aan de criteria bedoeld in artikel 10, lid *a*) en *c*).

10. Het Comité verleent de versterkte bescherming aan een cultureel goed zodra het op de lijst is ingeschreven.

11. De directeur-generaal stelt de secretaris-generaal van de Verenigde Naties en alle Partijen onverwijld in kennis van enige beslissing van het Comité om een cultureel goed op de Lijst in te schrijven.

Artikel 12

Onschendbaarheid van de culturele goederen onder versterkte bescherming

De Partijen bij een conflict verzekeren de onschendbaarheid van de onder versterkte bescherming gestelde culturele goederen door zich te onthouden van aanvallen op die goederen, alsmede van enig aanwending van die goederen of van de onmiddellijke omgeving ervan ter ondersteuning van een militaire actie.

Artikel 13

Verlies van de versterkte bescherming

1. Een cultureel goed dat onder versterkte bescherming is gesteld, verliest deze bescherming enkel :

- a. als deze bescherming wordt opgeschort of opgeheven overeenkomstig artikel 14; of
- b. als en zolang het goed door de aanwending ervan een militair doelwit is geworden.

2. In de omstandigheden bedoeld in paragraaf 1, lid *b*), mag een dergelijk goed enkel worden aangevallen :

- a. als die aanval het enige praktisch mogelijke middel is om een einde te maken aan de in paragraaf 1, lid *b*) bedoelde aanwending van het goed;

b. toutes les précautions pratiquement possibles ont été prises quant au choix des moyens et des méthodes d'attaque en vue de mettre un terme à cette utilisation et d'éviter ou, en tout cas, de réduire au minimum les dommages causés à ce bien culturel;

c. à moins que les circonstances ne le permettent pas, en raison des exigences de la légitime défense immédiate :

(i) l'ordre d'attaquer est donné au niveau le plus élevé du commandement opérationnel;

(ii) un avertissement a été donné aux forces adverses, par des moyens efficaces, leur enjoignant de mettre fin à l'utilisation visée au paragraphe 1, alinéa b); et

(iii) un délai raisonnable est accordé aux forces adverses pour redresser la situation.

Article 14

Suspension et annulation de la protection renforcée

1. Lorsqu'un bien culturel ne satisfait plus à l'un des critères énoncés à l'article 10 du présent Protocole, le Comité peut suspendre ou annuler la protection renforcée dudit bien culturel en le retirant de la Liste.

2. En cas de violations graves de l'article 12 du fait de l'utilisation, à l'appui d'une action militaire, d'un bien culturel sous protection renforcée, le Comité peut suspendre la protection renforcée dudit bien. Quand ces violations sont continues, le Comité peut exceptionnellement annuler la protection dudit bien en le retirant de la Liste.

3. Le Directeur général notifie sans délai au Secrétaire général des Nations unies et à toutes les Parties au présent Protocole toute décision du Comité de suspendre ou d'annuler la protection renforcée d'un bien culturel.

4. Avant de prendre une telle décision, le Comité offre aux Parties l'occasion de faire connaître leurs vues.

CHAPITRE 4

Responsabilité pénale et compétence

Article 15

Violations graves du présent Protocole

1. Commet une infraction au sens du présent Protocole toute personne qui, intentionnellement et en violation de la Convention ou du présent Protocole, accomplit l'un des actes ci-après :

a. faire d'un bien culturel sous protection renforcée l'objet d'une attaque;

b. utiliser un bien culturel sous protection renforcée ou ses abords immédiats à l'appui d'une action militaire;

c. détruire ou s'appropriier sur une grande échelle des biens culturels protégés par la Convention et le présent Protocole;

d. faire d'un bien culturel couvert par la Convention et le présent Protocole l'objet d'une attaque;

b. als alle praktisch mogelijke voorzorgen met betrekking tot de keuze van de middelen en de methoden van de aanval zijn genomen om aan die aanwending een einde te maken en de schade aan dit cultureel goed te voorkomen of in elk geval tot een minimum te beperken;

c. tenzij de omstandigheden zulks onmogelijk maken gelet op de vereisten van de onmiddellijke wettige verdediging :

(i) wordt het bevel om aan te vallen gegeven op het hoogste niveau van het operationeel commando;

(ii) zijn de vijandelijke strijdkrachten op doeltreffende wijze gewaarschuwd en aangemaand een einde te maken aan de aanwending bedoeld in paragraaf 1, lid b) en;

(iii) wordt aan de vijandelijke strijdkrachten een redelijke termijn toegekend om de situatie te herstellen.

Artikel 14

Opschorting en opheffing van de versterkte bescherming

1. Wanneer een cultureel goed niet meer beantwoordt aan een van de criteria bedoeld in artikel 10 van dit Protocol, kan het Comité de versterkte bescherming ervan opschorten of opheffen door het van de Lijst te schrappen.

2. In geval van ernstige schendingen van artikel 12 omdat een cultureel goed onder versterkte bescherming wordt aangewend ter ondersteuning van een militaire actie, kan het Comité de versterkte bescherming ervan opschorten. Wanneer deze schendingen voortduren kan het Comité de bescherming van het genoemde goed uitzonderlijk opheffen door het van de Lijst te schrappen.

3. De directeur-generaal stelt de secretaris-generaal van de Verenigde Naties en alle Partijen bij dit Protocol onverwijld in kennis van elke beslissing van het Comité om de versterkte bescherming van een cultureel goed op te schorten of op te heffen.

4. Alvorens een beslissing te nemen, biedt het Comité de Partijen de mogelijkheid hun standpunten te kennen te geven.

HOOFDSTUK 4

Strafrechtelijke aansprakelijkheid en bevoegdheid

Artikel 15

Ernstige schendingen van dit Protocol

1. Hij die een van de hierna genoemde daden begaat, overtreedt opzettelijk het Verdrag of dit Protocol en pleegt een misdrijf in de zin van dit Protocol :

a. een aanval richten op een cultureel goed onder versterkte bescherming;

b. een cultureel goed onder versterkte bescherming of de onmiddellijke nabijheid aanwenden ter ondersteuning van een militaire actie;

c. de door het Verdrag en dit Protocol beschermde culturele goederen op grote schaal vernietigen of zich toe-eigenen;

d. een aanval richten op een cultureel goed beschermd door het Verdrag en dit Protocol;

e. le vol, le pillage ou le détournement de biens culturels protégés par la Convention, et les actes de vandalisme dirigés contre des biens culturels protégés par la Convention.

2. Chaque Partie adopte les mesures qui pourraient être nécessaires pour incriminer dans son droit interne les infractions visées au présent article et réprimer de telles infractions par des peines appropriées. Ce faisant, les Parties se conforment aux principes généraux du droit et au droit international, notamment aux règles qui étendent la responsabilité pénale individuelle à des personnes autres que les auteurs directs de l'acte.

Article 16

Compétence

1. Sans préjudice des dispositions du paragraphe 2, chaque Partie adopte les mesures législatives nécessaires pour établir sa compétence à l'égard des infractions visées à l'article 15, dans les cas suivants :

- a. lorsqu'une telle infraction a été commise sur le territoire de cet État;
- b. lorsque l'auteur présumé est un ressortissant de cet État;
- c. s'agissant des infractions visées aux alinéas *a)* à *c)* du paragraphe premier de l'article 15, lorsque l'auteur présumé est présent sur le territoire de cet État.

2. En ce qui concerne l'exercice de la compétence et sans préjudice de l'article 28 de la Convention :

a. le présent Protocole ne préjuge ni de l'engagement de la responsabilité pénale individuelle ni de l'exercice de la compétence en vertu du droit interne et international applicable ni n'affecte l'exercice de la compétence en vertu du droit international coutumier;

b. à l'exception du cas où un État qui n'est pas Partie au présent Protocole pourrait en accepter et en appliquer les dispositions, conformément au paragraphe 2 de l'article 3, les membres des forces armées et les ressortissants d'un État qui n'est pas Partie au présent Protocole, hormis ceux de ses ressortissants qui servent dans les forces armées d'un État qui est Partie au présent Protocole, n'encourent pas de responsabilité pénale individuelle en vertu du présent Protocole, lequel ne fait nullement obligation d'établir sa compétence à l'égard de ces personnes ni de les extradier.

Article 17

Poursuites

1. La Partie sur le territoire de laquelle est constatée la présence de l'auteur présumé d'une infraction énoncée aux alinéas *a)* à *c)* de l'article 15, si elle ne l'extrade pas, saisit sans exception aucune et sans délai excessif, les autorités compétentes aux fins de poursuites, selon une procédure conforme à son droit interne ou, le cas échéant, aux règles pertinentes du droit international.

2. Sans préjudice, le cas échéant, des règles pertinentes du droit international, toute personne à l'égard de laquelle une procédure est engagée en vertu de la Convention ou du présent Protocole bénéficie de la garantie d'un traitement et d'un procès équitables, à toutes les phases de la procédure, conformément au droit interne et

e. de diefstal, de plundering of de verduistering van culturele goederen beschermd door het Verdrag en daden van vandalisme tegen de culturele goederen beschermd door het Verdrag.

2. Elke Partij keurt de maatregelen goed die vereist kunnen zijn om overeenkomstig haar nationaal recht de feiten bedoeld in dit artikel strafbaar te stellen en met passende straffen te straffen. Op die wijze voegen de Partijen zich naar de algemene rechtsbeginselen en naar het internationaal recht, inzonderheid naar de regels op grond waarvan de individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid wordt uitgebreid tot andere personen dan die welke daad rechtstreeks hebben begaan.

Artikel 16

Rechtsmacht

1. Onverminderd de bepalingen van paragraaf 2 neemt elke Partij de vereiste wetgevende maatregelen om in de volgende gevallen haar rechtsmacht te vestigen met betrekking tot de misdrijven bedoeld in artikel 15 :

- a. wanneer een dergelijk misdrijf is gepleegd op het grondgebied van die Staat;
- b. wanneer de vermoedelijke dader een onderdaan van die Staat is;
- c. in geval van de misdrijven bedoeld in artikel 15, paragraaf 1, lid *a)* tot *c)*, wanneer de vermoedelijke dader zich op het grondgebied van die Staat bevindt.

2. Met betrekking tot de uitoefening van de rechtsmacht en onverminderd artikel 28 van het Verdrag :

a. doet dit Protocol geen afbreuk aan het opnemen van de individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid, aan het uitoefenen van de rechtsmacht krachtens het toepasselijk nationaal en internationaal recht of aan de uitoefening van de rechtsmacht krachtens het internationaal gewoonterecht;

b. met uitzondering van het geval waarin een Staat die geen Partij is bij dit Protocol de bepalingen ervan kan aanvaarden en toepassen overeenkomstig artikel 3, paragraaf 2, zijn de individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid van de leden van deze strijdkrachten en de onderdanen van een Staat welke geen Partij is bij dit Protocol, met uitzondering van zijn onderdanen in de strijdkrachten van een Staat die Partij is bij dit Protocol, niet individueel strafrechtelijk aansprakelijk krachtens dit Protocol dat niet voorziet in de verplichting rechtsmacht te vestigen ten aanzien van die personen, noch hen uit te leveren.

Artikel 17

Vervolging

1. Indien de Partij op het grondgebied waarvan de vermoedelijke dader van een misdrijf bedoeld in artikel 15, lid *a)* tot *c)*, is aangetroffen betrokkene niet uitlevert, stelt zij zonder enige uitzondering en zonder bovenmatige vertraging de autoriteiten bevoegd voor vervolging in kennis volgens een procedure conform het nationaal recht of, in voorkomend geval, conform de relevante regels van het internationaal recht.

2. Onverminderd, in voorkomend geval, de relevante regels van het internationaal recht wordt iedere persoon ten aanzien van wie krachtens het Verdrag of dit Protocol een procedure is ingesteld, in alle stadia van de procedure een billijke behandeling en een billijk proces gewaarborgd, overeenkomstig het nationaal en internatio-

au droit international, et en aucun cas ne bénéficie de garanties moins favorables que celles qui lui sont reconnues par le droit international.

Article 18

Extradition

1. Les infractions prévues aux alinéas *a)* à *c)* du paragraphe premier de l'article 15 sont réputées incluses comme infractions pouvant donner lieu à extradition dans tout traité d'extradition conclu entre Parties avant l'entrée en vigueur du présent Protocole. Les Parties s'engagent à inclure de telles infractions dans tout traité d'extradition qui pourrait ultérieurement être conclu entre elles.

2. Lorsqu'une Partie qui subordonne l'extradition à l'existence d'un traité est saisie d'une demande d'extradition par une autre Partie avec laquelle elle n'est pas liée par un traité d'extradition, la Partie requise a la latitude de considérer le présent Protocole comme constituant la base juridique de l'extradition en ce qui concerne les infractions prévues aux alinéas *a)* à *c)* du paragraphe premier de l'article 15.

3. Les Parties qui ne subordonnent pas l'extradition à l'existence d'un traité reconnaissent les infractions prévues aux alinéas *a)* à *c)* du paragraphe premier de l'article 15 comme cas d'extradition entre elles dans les conditions prévues par la législation de la Partie requise.

4. Si nécessaire, les infractions prévues aux alinéas *a)* à *c)* du paragraphe premier de l'article 15 sont considérées aux fins d'extradition entre Parties, comme ayant été commises tant sur le lieu de leur survenance que sur le territoire des Parties ayant établi leur compétence conformément au paragraphe premier de l'article 16.

Article 19

Entraide judiciaire

1. Les Parties s'accordent l'entraide judiciaire la plus large possible pour les investigations ou les procédures pénales ou d'extradition relatives aux infractions visées à l'article 15, y compris l'entraide en vue de l'obtention d'éléments de preuve dont ils disposent et qui sont nécessaires aux fins de la procédure.

2. Les Parties s'acquittent des obligations qui leur incombent en vertu du paragraphe premier en conformité avec tous traités ou accords d'entraide judiciaire qui peuvent exister entre elles. En l'absence de tels traités ou accords, les Parties s'accordent cette entraide conformément à leur droit interne.

Article 20

Motifs de refus

1. Pour les besoins respectifs de l'extradition et de l'entraide judiciaire, les infractions visées d'une part aux alinéas *a)* à *c)* du paragraphe premier de l'article 15 et d'autre part à l'article 15, ne doivent être considérées ni comme des infractions politiques ni comme des infractions connexes à des infractions politiques ni comme des infractions inspirées par des mobiles politiques. En conséquence, une demande d'extradition ou d'entraide judiciaire

naal recht. Betrokkene geniet geenszins minder waarborgen dan die welke hem krachtens het internationaal recht zijn toegekend.

Artikel 18

Uitlevering

1. De misdrijven bedoeld in artikel 15, paragraaf 1, lid *a)* en *c)*, worden geacht in elk tussen de Partijen voor de inwerkingtreding van dit Protocol gesloten uitleveringsverdrag te zijn begrepen als uitleveringsdelicten. De Partijen verbinden zich ertoe deze misdrijven als uitleveringsdelicten op te nemen in enig uitleveringsverdrag dat tussen hen wordt gesloten.

2. Indien een Partij die uitlevering afhankelijk stelt van het bestaan van een verdrag een verzoek om uitlevering ontvangt van een andere Partij waarmee zij geen uitleveringsverdrag heeft gesloten, kan de aangezochte Partij dit Protocol beschouwen als gerechtelijke grondslag voor uitlevering wegens de misdrijven bedoeld in artikel 15, paragraaf 1, lid *a)* tot *c)*.

3. De Partijen die uitlevering niet afhankelijk stellen van het bestaan van een verdrag, erkennen de misdrijven bedoeld in artikel 15, paragraaf 1, *a)* tot *c)*, als uitleveringsdelicten onder de voorwaarden bepaald in de wetgeving van de verzoekende Partij.

4. Indien nodig worden de misdrijven bedoeld in artikel 15, paragraaf 1, lid *a)* tot *c)*, ter fine van uitlevering tussen Partijen beschouwd als zowel gepleegd op de plaats zij zich hebben voorgedaan als op het grondgebied van de Partijen die hun rechtsmacht hebben gevestigd overeenkomstig artikel 16, paragraaf 1.

Artikel 19

Wederzijdse rechtshulp

1. De Partijen verlenen elkaar in zo ruim mogelijke mate wederzijdse rechtshulp voor de onderzoeken, de strafrechtspiegingen of de uitleveringsprocedures met betrekking tot de misdrijven bedoeld in artikel 15, daaronder begrepen de wederzijdse rechtshulp met het oog op het verkrijgen van bewijsmateriaal waarover zij beschikken en dat noodzakelijk is voor de rechtspleging.

2. De Partijen komen de verplichtingen na die hen krachtens paragraaf 1 zijn opgelegd in overeenstemming met alle verdragen of akkoorden inzake wederzijdse rechtshulp die tussen hen kunnen bestaan. Bij gebreke van dergelijke verdragen of akkoorden verlenen de Partijen elkaar wederzijdse rechtshulp overeenkomstig hun nationaal recht.

Artikel 20

Weigeringsgronden

1. Met betrekking tot de vereisten voor uitlevering en voor wederzijdse rechtshulp worden de misdrijven bedoeld in artikel 15, paragraaf 1, lid *a)* tot *c)*, alsmede in artikel 15 niet beschouwd als politieke delicten, als een met een politiek delict samenhangend feit of als een feit ingegeven door politiek motieven. Bijgevolg kan een verzoek om uitlevering of rechtshulp gegrond op dergelijke misdrijven niet worden geweigerd enkel

fondée sur de telles infractions ne peut être refusée pour la seule raison qu'elle concerne une infraction politique, une infraction connexe à une infraction politique, ou une infraction inspirée par des mobiles politiques.

2. Aucune disposition du présent Protocole ne doit être interprétée comme impliquant une obligation d'extradition ou d'entraide judiciaire si la Partie requise a des raisons sérieuses de croire que la demande d'extradition pour les infractions visées aux alinéas *a*) à *c*) du premier paragraphe de l'article 15 ou la demande d'entraide concernant les infractions visées à l'article 15 a été présentée aux fins de poursuivre ou de sanctionner une personne pour des raisons de race, de religion, de nationalité, d'origine ethnique ou d'opinions politiques, ou que donner suite à cette demande porterait préjudice à la situation de cette personne pour l'une quelconque de ces considérations.

Article 21

Mesures concernant les autres infractions

Sans préjudice de l'article 28 de la Convention, chaque Partie adopte les mesures législatives, administratives ou disciplinaires qui pourraient être nécessaires pour faire cesser les actes suivants dès lors qu'ils sont accomplis intentionnellement :

- a. toute utilisation de biens culturels en violation de la Convention ou du présent Protocole;
- b. toute exportation, autre déplacement ou transfert de propriété illicites de biens culturels depuis un territoire occupé, en violation de la Convention ou du présent Protocole.

CHAPITRE 5

Protection des biens culturels en cas de conflit armé ne présentant pas un caractère international

Article 22

Conflits armés de caractère non international

1. Le présent Protocole est applicable en cas de conflit armé ne présentant pas un caractère international et surgissant sur le territoire de l'une des Parties.

2. Le présent Protocole ne s'applique pas aux situations de tensions internes, de troubles intérieurs, comme les émeutes, les actes isolés et sporadiques de violence et autres actes analogues.

3. Aucune disposition du présent Protocole ne sera invoquée en vue de porter atteinte à la souveraineté d'un État ou à la responsabilité d'un gouvernement de maintenir ou de rétablir l'ordre public dans l'État ou de défendre l'unité nationale et l'intégrité territoriale de l'État par tous les moyens légitimes.

4. Aucune disposition du présent Protocole ne porte atteinte à la priorité de juridiction d'une Partie sur le territoire de laquelle se produit un conflit armé ne présentant pas un caractère international en ce qui concerne les violations visées à l'article 15.

5. Aucune disposition du présent Protocole ne sera invoquée comme une justification d'une intervention directe ou indirecte, pour quelque raison que ce soit, dans le conflit armé ou dans les affaires intérieures ou extérieures de la Partie sur le territoire de laquelle ce conflit se produit.

omdat het een politiek delict, een met een politiek delict samenhangend feit of een feit ingegeven door politieke motieven betreft.

2. Geen bepaling van dit Protocol mag worden uitgelegd als een verplichting tot uitlevering of wederzijdse rechtshulp als de aangezochte Partij ernstige redenen heeft om aan ten nemen dat het verzoek om uitlevering wegens de misdrijven bedoeld in artikel 15, paragraaf 1, lid *a*) tot *c*) of het verzoek om wederzijdse rechtshulp wegens de feiten bedoeld in artikel 15 is ingediend met het doel een persoon te vervolgen of te straffen omwille van zijn ras, zijn godsdienst, zijn nationaliteit, zijn herkomst of zijn politieke overtuiging, dan wel de inwilliging van dat verzoek om een van die redenen schade zou kunnen berokkenen aan de toestand van die persoon.

Artikel 21

Maatregelen betreffende de andere strafbare feiten

Onverminderd artikel 28 van het Verdrag keurt elke Partij de wetgevende, administratieve of disciplinaire maatregelen goed die noodzakelijk kunnen zijn om een einde te maken aan volgende daden als zij opzettelijk zijn begaan :

- a. enige aanwending van culturele goederen in strijd met het Verdrag of met dit Protocol;
- b. enige ongeoorloofde uitvoer, andere verplaatsing of overbrenging van eigendom van culturele goederen uit een bezet gebied in strijd met het Verdrag of met dit Protocol.

HOOFDSTUK 5

Bescherming van de culturele goederen in geval van een gewapend conflict dat niet internationaal is

Artikel 22

Gewapende conflicten die niet internationaal zijn

1. Dit Protocol is van toepassing in geval van een gewapend conflict dat niet internationaal is en plaats heeft op het grondgebied van een van de Partijen.

2. Dit Protocol is niet van toepassing op interne spanningen, binnenlandse onlusten, zoals oproer, geïsoleerde en sporadische gewelddaden en andere soortgelijke daden.

3. Geen bepaling van dit Protocol mag worden ingeroepen teneinde de soevereiniteit van een Staat aan te tasten, dan wel de verantwoordelijkheid van een regering om de openbare orde in de Staat te handhaven of te herstellen of de nationale eenheid en de territoriale integriteit van de Staat met alle wettige middelen te verdedigen.

4. Geen bepaling van dit Protocol vormt een aantasting van het recht van voorrang bij de uitoefening van rechtsmacht van een Partij op het grondgebied waarvan een gewapend conflict zonder internationaal karakter woedt met betrekking tot de schendingen bedoeld in artikel 15.

5. Geen bepaling van dit Protocol mag worden ingeroepen ter verantwoording van rechtstreekse of onrechtstreekse inmenging in het gewapend conflict of in de binnenlandse of buitenlandse aangelegenheden van de Partij op het grondgebied waarvan dit conflict zich voordoet, ongeacht de reden daartoe.

6. L'application du présent Protocole à la situation mentionnée au paragraphe 1 n'aura pas d'effet sur le statut juridique des parties au conflit.

7. L'UNESCO peut offrir ses services aux parties au conflit.

CHAPITRE 6

Questions institutionnelles

Article 23

Réunion des Parties

1. La Réunion des Parties est convoquée en même temps que la Conférence générale de l'UNESCO, et en coordination avec la Réunion des Hautes Parties contractantes, si celle-ci a été convoquée par le Directeur général de l'UNESCO.

2. La Réunion des Parties adopte son règlement intérieur.

3. La Réunion des Parties a les attributions suivantes :

a. élire les membres du Comité, conformément au paragraphe 1 de l'article 24;

b. approuver les Principes directeurs élaborés par le Comité conformément à l'alinéa a) du paragraphe 1 de l'article 27;

c. fournir des orientations concernant l'utilisation du Fonds par le Comité et en assurer la supervision;

d. examiner le rapport soumis par le Comité conformément à l'alinéa d) du paragraphe 1 de l'article 27;

e. examiner tout problème lié à l'application du présent protocole et formuler des recommandations selon le cas.

4. Le Directeur général convoque une Réunion extraordinaire des Parties, si un cinquième au moins de celles-ci le demande.

Article 24

Comité pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé

1. Il est institué un Comité pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé. Le Comité est composé de douze Parties qui sont élues par la Réunion des Parties.

2. Le Comité se réunit une fois par an en session ordinaire et chaque fois qu'il le juge nécessaire en session extraordinaire.

3. En déterminant la composition du Comité, les Parties veillent à assurer une représentation équitable des différentes régions et cultures du monde.

4. Les Parties membres du Comité choisissent pour les représenter des personnes qualifiées dans les domaines du patrimoine culturel, de la défense ou du droit international, et s'efforcent, en concertation, de veiller à ce que le Comité dans son ensemble réunisse les compétences adéquates dans tous ces domaines.

6. De toepassing van dit Protocol op de situatie bedoeld in paragraaf 1 heeft geen invloed op het juridisch statuut van de partijen bij het conflict.

7. UNESCO kan aan de partijen bij het conflict haar diensten aanbieden.

HOOFDSTUK 6

Institutionele aangelegenheden

Artikel 23

Vergadering van de Partijen

1. De Vergadering van de Partijen wordt bijeengeroepen op hetzelfde tijdstip als de algemene Conferentie van UNESCO en gecoördineerd met de Vergadering van de Hoge Verdragssluitende Partijen indien deze wordt bijeengeroepen door de directeur-generaal van UNESCO.

2. De Vergadering van de Partijen keurt haar huishoudelijk reglement goed.

3. De Vergadering van de Partijen heeft de volgende bevoegdheden :

a. verkiezen van de leden van het Comité overeenkomstig artikel 24, paragraaf 1;

b. goedkeuren van de leidende Beginselen uitgewerkt door het Comité;

c. opstellen van richtlijnen inzake de aanwending van het Fonds door het Comité en daarop controle uitoefenen;

d. onderzoeken van het verslag voorgelegd door het Comité overeenkomstig artikel 27, paragraaf 1, lid d);

e. onderzoeken van enig probleem inzake de toepassing van dit Protocol en naar gelang van het geval aanbevelingen formuleren.

4. De directeur-generaal roept een buitengewone Vergadering van de Partijen bijeen als ten minste een vijfde van de Partijen daarom verzoekt.

Artikel 24

Comité voor de bescherming van de culturele goederen in geval van een gewapend conflict

1. Een Comité voor de bescherming van de culturele goederen in geval van een gewapend conflict wordt ingesteld. Het Comité bestaat uit twaalf Partijen verkozen door de Vergadering van de Partijen.

2. Het Comité komt een keer per jaar in gewone zitting bijeen en in buitengewone zitting telkens wanneer het Comité zulks nodig acht.

3. Bij de samenstelling van het Comité waken de Partijen over een billijke vertegenwoordiging van de verschillende regio's en culturen in de wereld.

4. De leden van het Comité kiezen hun vertegenwoordigers onder personen die gespecialiseerd zijn in cultureel erfgoed, defensie of internationaal recht en stellen in overleg alles in het werk om erover te waken dat het Comité in zijn geheel de passende bevoegdheden in deze aangelegenheden bundelt.

Article 25

Mandat

1. Les Parties sont élues membres du Comité pour une durée de quatre ans et ne sont immédiatement rééligibles qu'une fois.

2. Nonobstant les dispositions du paragraphe 1, le mandat de la moitié des membres choisis lors de la première élection se termine à la fin de la première session ordinaire de la Réunion des Parties qui suit celle au cours de laquelle ils ont été élus. Ces membres sont tirés au sort par le Président de ladite Réunion après la première élection.

Article 26

Règlement intérieur

1. Le Comité adopte son règlement intérieur.

2. Le quorum est constitué par la majorité des membres. Les décisions du Comité sont prises à la majorité des deux tiers des membres votants.

3. Les membres ne participent pas au vote sur toute décision concernant des biens culturels affectés par un conflit armé auquel ils sont Parties.

Article 27

Attributions

1. Le Comité a les attributions ci-après :

a. élaborer des Principes directeurs pour l'application du présent Protocole;

b. accorder, suspendre ou retirer la protection renforcée à des biens culturels, et établir, tenir à jour et assurer la promotion de la Liste des biens culturels sous protection renforcée;

c. suivre et superviser l'application du présent Protocole et favoriser l'identification des biens culturels sous protection renforcée;

d. examiner les rapports des Parties et formuler des observations à leur sujet, obtenir des précisions autant que de besoin, et établir son propre rapport sur l'application du présent Protocole à l'intention de la Réunion des Parties;

e. recevoir et examiner les demandes d'assistance internationale au titre de l'article 32;

f. décider de l'utilisation du Fonds;

g. exercer toute autre attribution qui pourrait lui être conférée par la Réunion des Parties.

2. Le Comité exercera ses fonctions en coopération avec le Directeur général.

3. Le Comité coopère avec les organisations gouvernementales et non gouvernementales internationales et nationales dont les objectifs sont similaires à ceux de la Convention, de son premier Protocole et du présent Protocole. Pour l'aider dans l'exercice de ses fonctions, le Comité peut inviter à participer à ses réunions, à titre consultatif, des organisations professionnelles éminentes telles que celles qui ont des relations formelles avec l'UNESCO,

Artikel 25

Mandaat

1. De Partijen worden tot lid van het Comité verkozen voor een periode van vier jaar en kunnen slechts een keer onmiddellijk opnieuw worden verkozen.

2. Ongeacht de bepalingen in paragraaf 1, eindigt het mandaat van de helft van de tijdens de eerste verkiezing verkozen leden na afloop van de eerste gewone zitting van de Vergadering van de Partijen volgend op die tijdens welke zij zijn verkozen. Die leden worden na de eerste verkiezing bij lottrekking aangewezen door de voorzitter van voornoemde Vergadering.

Artikel 26

Huishoudelijk reglement

1. Het Comité keurt zijn huishoudelijk reglement goed.

2. Het quorum bestaat uit de meerderheid van de leden. De beslissingen van het Comité worden genomen met een tweederde meerderheid van de leden die hun stem uitbrengen.

3. De leden nemen niet deel aan de stemming over enige beslissing betreffende de culturele goederen getroffen door een gewapend conflict waarbij zij partij zijn.

Artikel 27

Bevoegdheden

1. Het Comité heeft de volgende bevoegdheden :

a. de leidende Beginselen voor de toepassing van dit Protocol opstellen;

b. aan culturele goederen versterkte bescherming verlenen, die bescherming opschorten of opheffen en de Lijst van culturele goederen onder versterkte bescherming opstellen, bijwerken en propageren;

c. de toepassing van dit Protocol volgen en controleren en de identificatie van culturele goederen onder versterkte bescherming bevorderen;

d. de verslagen van de Partijen onderzoeken en opmerkingen hieromtrent formuleren, de vereiste preciseringen verkrijgen en zijn eigen verslag over de toepassing van dit Protocol voor de Vergadering van de Partijen opstellen;

e. de verzoeken om internationale bijstand op grond van artikel 32 ontvangen en onderzoeken;

f. over de aanwending van het Fonds beslissen;

g. enige andere bevoegdheid uitoefenen die het Comité kan worden verleend door de Vergadering van de Partijen.

2. Het Comité oefent zijn taken uit in samenwerking met de dDirecteur-generaal.

3. Het Comité werkt samen met de internationale en nationale gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties waarvan de doelstellingen overeenstemmen met die van het Verdrag, met het Eerste Protocol erbij en met dit Protocol. Het Comité kan eminente professionele organisaties uitnodigen om zijn vergaderingen met raadgevende stem bij te wonen teneinde het bij te staan bij de uitoefening van zijn taken, bijvoorbeeld organisaties

notamment le Comité international du Bouclier bleu (CIBB) et ses organes constitutifs. Des représentants du Centre international d'études pour la conservation et la restauration des biens culturels (Centre de Rome) (ICCRROM) et du Comité international de la Croix-Rouge (CICR) peuvent aussi être invités à participer à ces réunions à titre consultatif.

Article 28

Secrétariat

Le Comité est assisté par le Secrétariat de l'UNESCO, qui établit sa documentation, l'ordre du jour de ses réunions, et assure l'exécution de ses décisions.

Article 29

Le Fonds pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé

1. Il est créé un Fonds aux fins suivantes :

a. accorder une assistance financière ou autre pour soutenir les mesures préparatoires et autres à prendre en temps de paix conformément aux articles 5, 10 alinéa *b*) et 30, notamment;

b. accorder une assistance financière ou autre pour soutenir des mesures d'urgence, des mesures provisoires ou toute autre mesure de protection des biens culturels en période de conflit armé ou de rétablissement suivant immédiatement la fin des hostilités, conformément à l'alinéa *a*) de l'article 8 notamment.

2. Le Fonds est constitué en fonds de dépôt, conformément aux dispositions du règlement financier de l'UNESCO.

3. Les dépenses du Fonds sont engagées exclusivement aux fins arrêtées par le Comité conformément aux orientations définies à l'article 23, paragraphe 3 alinéa *c*). Le Comité peut accepter des contributions spécifiquement affectées à un programme ou projet particulier dont la mise en œuvre a été décidée par le Comité.

4. Les ressources du Fonds sont constituées par :

a. les contributions volontaires des Parties;

b. les contributions, dons ou legs émanant :

i. d'autres États;

ii. de l'UNESCO ou des autres organisations du système des Nations unies;

iii. des autres organisations intergouvernementales ou non gouvernementales;

iv. des organismes publics ou privés ou des personnes privées;

c. tous intérêts dus sur les ressources du Fonds;

d. le produit des collectes et les recettes des manifestations organisées au profit du Fonds;

e. toutes autres ressources autorisées par les orientations applicables au Fonds.

die formele relaties onderhouden met UNESCO, inzonderheid het Internationale Blauwe Schild Comité (IBSC) en de organen ervan. Vertegenwoordigers van het Internationaal Studiecentrum voor het behoud en de restauratie van culturele goederen (Centrum van Rome) (ICCRROM) en van het Internationaal Comité van het Rode Kruis (ICRK) kunnen worden uitgenodigd om die vergaderingen met raadgevende stem bij te wonen.

Artikel 28

Secretariaat

Het Comité wordt bijgestaan door het Secretariaat van UNESCO dat de documentatie ervan verzorgt, de agenda van de vergaderingen opstelt en de beslissingen uitvoert.

Artikel 29

Het Fonds voor de bescherming van de culturele goederen in geval van een gewapend conflict

1. Een Fonds wordt opgericht met de volgende doelstellingen :

a. financiële of andere bijstand verlenen ter ondersteuning van de voorbereidende en andere maatregelen die in vredetijd moeten worden genomen, inzonderheid overeenkomstig de artikelen 5, 10, lid *b*), en 30;

b. financiële of andere bijstand verlenen ter ondersteuning van noodmaatregelen, voorlopige maatregelen of enige andere maatregel tot bescherming van de culturele goederen ten tijde van een gewapend conflict of van herstel onmiddellijk na het einde van de vijandelijkheden, inzonderheid overeenkomstig artikel 8, lid *b*).

2. Het Fonds is samengesteld uit depositogelden, overeenkomstig de bepalingen van het financieel reglement van UNESCO.

3. Het Fonds wordt uitsluitend aangewend voor de doelstellingen bepaald door het Comité overeenkomstig de richtlijnen bedoeld in artikel 23, paragraaf 3, lid *c*). Het Comité kan bijdragen aanvaarden die specifiek bestemd zijn voor een programma of bijzonder project tot uitvoering waarvan is beslist door het Comité.

4. De middelen van het Fonds bestaan uit :

a. de vrijwillige bijdragen van de Partijen;

b. de bijdragen, giften of legaten van :

i. andere Staten;

ii. UNESCO of andere organisaties van de Verenigde Naties;

iii. andere intergouvernementele of niet-gouvernementele organisaties;

iv. openbare of particuliere instellingen of particulieren.

c. alle intresten op de geldmiddelen van het Fonds;

d. de opbrengst van inzamelingen en de inkomsten van evenementen ten voordele van het Fonds;

e. alle andere middelen toegelaten krachtens de richtlijnen die van toepassing zijn op het Fonds.

CHAPITRE 7

Diffusion de l'information et assistance internationale

Article 30

Diffusion

1. Les Parties s'efforcent par des moyens appropriés, en particulier des programmes d'éducation et d'information, de faire mieux apprécier et respecter les biens culturels par l'ensemble de leur population.

2. Les Parties diffusent le présent Protocole aussi largement que possible, en temps de paix comme en temps de conflit armé.

3. Les autorités militaires ou civiles qui, en période de conflit armé, assument des responsabilités touchant à l'application du présent Protocole, doivent en connaître parfaitement le texte. À cette fin, les Parties, selon le cas :

a. incorporent dans leurs règlements militaires des orientations et des consignes sur la protection des biens culturels;

b. élaborent et mettent en œuvre, en coopération avec l'UNESCO et les organisations gouvernementales et non gouvernementales compétentes, des programmes d'instruction et d'éducation en temps de paix;

c. se communiquent mutuellement, par l'intermédiaire du Directeur général, des informations concernant les lois, les dispositions administratives et les mesures prises pour donner effet aux alinéas *a)* et *b)*;

d. se communiquent le plus rapidement possible, par l'intermédiaire du Directeur général, les lois et les dispositions administratives qu'elles viennent à adopter pour assurer l'application du présent Protocole.

Article 31

Coopération internationale

Dans les cas de violations graves du présent Protocole, les Parties s'engagent à agir, tant conjointement, par l'intermédiaire du Comité, que séparément, en coopération avec l'UNESCO et l'Organisation des Nations unies et en conformité avec la Charte des Nations unies.

Article 32

Assistance internationale

1. Une Partie peut demander au Comité une assistance internationale en faveur de biens culturels sous protection renforcée ainsi qu'une assistance pour l'élaboration, la mise au point ou l'application des lois, dispositions administratives et mesures visées à l'article 10.

2. Une partie au conflit qui n'est pas Partie au présent Protocole mais qui accepte et applique ses dispositions, comme prévu au paragraphe 2 de l'article 3, peut demander au Comité une assistance internationale appropriée.

3. Le Comité adopte des dispositions régissant la présentation des demandes d'assistance internationale et définit les formes que peut prendre cette assistance.

HOOFDSTUK 7

Verspreiding van informatie en internationale bijstand

Artikel 30

Verspreiding

1. De Partijen stellen alles in het werk om met gepaste middelen, inzonderheid met onderwijs- en informatieprogramma's de bevolking meer waardering en eerbied te doen opbrengen voor de culturele goederen.

2. De Partijen verspreiden dit Protocol op zo ruim mogelijke wijze, zowel in vreedstijd als ten tijde van een gewapend conflict.

3. De militaire of burgerlijke autoriteiten die ten tijde van een gewapend conflict verantwoordelijkheid dragen met betrekking tot de toepassing van dit Protocol, moeten de tekst ervan perfect kennen. Naar gelang stellen de Partijen daartoe de volgende handelingen :

a. in hun militaire reglementen richtlijnen en aanwijzingen opnemen inzake de bescherming van de culturele goederen;

b. in samenwerking met UNESCO en de bevoegde gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties in vreedstijd opleidings- en onderwijsprogramma's uitwerken en uitvoeren;

c. door bemiddeling van de directeur-generaal onderling gegevens uitwisselen inzake de wetten, de bestuurlijke bepalingen en de maatregelen genomen teneinde de leden *a)* en *b)* uit te voeren;

d. door bemiddeling van directeur-generaal elkaar zo spoedig mogelijk de wetten en de administratieve bepalingen meedelen die zijn uitgewerkt met het oog op de toepassing van dit Protocol.

Artikel 31

Internationale samenwerking

In geval van ernstige schendingen van dit Protocol, verbinden de Partijen zich ertoe zowel samen op te treden, door toedoen van het Comité, als afzonderlijk, in samenwerking met UNESCO en de Organisatie van de Verenigde Naties overeenkomstig het Handvest van de Verenigde Naties.

Artikel 32

Internationale bijstand

1. Een Partij kan aan het Comité internationale bijstand vragen ten gunste van culturele goederen onder versterkte bescherming, alsmede bijstand bij de voorbereiding, de uitwerking of de toepassing van de wetten, administratieve bepalingen en maatregelen bedoeld in artikel 10.

2. Een partij bij het conflict die geen Partij is bij dit Protocol maar de bepalingen ervan aanvaardt en toepast als bedoeld in artikel 3, paragraaf 2, kan aan het Comité passende internationale bijstand vragen.

3. Het Comité keurt de bepalingen goed houdende regeling van de indiening van de verzoeken om internationale bijstand en bepaalt welke vorm die hulp kan aannemen.

4. Les Parties sont encouragées à fournir toutes formes d'assistance technique, par l'intermédiaire du Comité, aux Parties ou parties au conflit qui en font la demande.

Article 33

Concours de l'UNESCO

1. Une Partie peut faire appel au concours technique de l'UNESCO en vue de l'organisation de la protection de ses biens culturels, notamment en ce qui concerne les mesures préparatoires à prendre pour assurer la sauvegarde des biens culturels, les mesures de prévention et d'organisation concernant les situations d'urgence et l'établissement d'inventaires nationaux des biens culturels, ou à propos de tout autre problème dérivant de l'application du présent Protocole. L'UNESCO accorde ce concours dans les limites de son programme et de ses possibilités.

2. Les Parties sont encouragées à fournir une assistance technique, tant bilatérale que multilatérale.

3. L'UNESCO est habilitée à faire de sa propre initiative des propositions aux Parties dans ces domaines.

CHAPITRE 8

Exécution du Protocole

Article 34

Puissances protectrices

Le présent Protocole est appliqué avec le concours des Puissances protectrices chargées de sauvegarder les intérêts des Parties au conflit.

Article 35

Procédure de conciliation

1. Les Puissances protectrices prêtent leurs bons offices dans tous les cas où elles le jugent utile dans l'intérêt des biens culturels, notamment s'il y a désaccord entre les Parties au conflit sur l'application ou l'interprétation des dispositions du présent Protocole.

2. À cet effet, chacune des Puissances protectrices peut, sur l'invitation d'une Partie ou du Directeur général ou spontanément, proposer aux Parties au conflit une réunion de leurs représentants, et en particulier des autorités chargées de la protection des biens culturels, éventuellement sur le territoire d'un État non partie au conflit. Les Parties au conflit sont tenues de donner suite aux propositions de réunion qui leur sont faites. Les Puissances protectrices proposent à l'agrément des Parties au conflit une personnalité appartenant à un État non partie au conflit ou présentée par le Directeur général, qui est appelée à participer à cette réunion en qualité de président.

4. De Partijen worden aangemoedigd om door bemiddeling van het Comité enige vorm van technische bijstand te verlenen aan de Partijen of aan de partijen bij het conflict die daarom verzoeken.

Artikel 33

Medewerking van UNESCO

1. Een Partij kan een beroep doen op de technische medewerking van UNESCO teneinde de bescherming te organiseren van haar culturele goederen, inzonderheid met betrekking tot de voorbereidende maatregelen die moeten worden genomen met het oog op de veiligstelling van de culturele goederen, de preventieve en organisatorische maatregelen inzake noodsituaties en het opstellen van nationale inventarissen van de culturele goederen, dan wel met betrekking tot enig ander probleem dat volgt uit de toepassing van dit Protocol. UNESCO verleent die medewerking binnen de beperkingen van haar programma en haar mogelijkheden.

2. De Partijen worden aangemoedigd om zowel bilaterale als multilaterale technische bijstand te verlenen.

3. UNESCO is gemachtigd om terzake uit eigen beweging voorstellen te doen aan de Partijen.

HOOFDSTUK 8

Tenuitvoerlegging van het Protocol

Artikel 34

Beschermende mogelijkheden

Dit Protocol wordt toegepast met de medewerking van de beschermende mogelijkheden belast met de behartiging van de belangen van de partijen bij het conflict.

Artikel 35

Verzoeningsprocedure

1. De beschermende mogelijkheden verlenen hun goede diensten in alle gevallen waarin zij zulks nuttig achten in het belang van de culturele goederen, inzonderheid in geval van onenigheid tussen de partijen bij het conflict met betrekking tot de toepassing of de uitlegging van de bepalingen van dit Protocol.

2. Te dien einde kan elke beschermende mogelijkheid op uitnodiging van een Partij, van de directeur-generaal of uit eigen beweging aan de partijen bij het conflict een bijeenkomst van hun vertegenwoordigers voorstellen en in het bijzonder van de autoriteiten belast met de bescherming van culturele goederen, eventueel op het grondgebied van een Staat die geen partij is bij het conflict. De partijen bij het conflict moeten gevolg geven aan de voorstellen betreffende het houden van een bijeenkomst. De beschermende mogelijkheden leggen de partijen bij het conflict een voorstel ter goedkeuring voor betreffende een persoon behorende tot een Staat die geen partij is bij het conflict of voorgesteld door de directeur-generaal, die wordt uitgenodigd aan deze bijeenkomst deel te nemen in de hoedanigheid van voorzitter.

Article 36

Conciliation en l'absence de Puissances protectrices

1. Dans le cas d'un conflit où il n'a pas été désigné de Puissances protectrices, le Directeur général peut prêter ses bons offices ou intervenir dans toute autre forme de conciliation ou de médiation aux fins de règlement du différend.

2. Sur l'invitation d'une Partie ou du Directeur général, le Président du Comité peut proposer aux parties au conflit une réunion de leurs représentants, et en particulier des autorités chargées de la protection des biens culturels, éventuellement sur le territoire d'un État non partie au conflit.

Article 37

Traductions et rapports

1. Les Parties traduisent le présent Protocole dans les langues officielles de leurs pays et communiquent ces traductions officielles au Directeur général.

2. Les Parties soumettent au Comité, tous les quatre ans, un rapport sur la mise en œuvre du présent Protocole.

Article 38

Responsabilité des États

Aucune disposition du présent Protocole relative à la responsabilité pénale des individus n'affecte la responsabilité des États en droit international, notamment l'obligation de réparation.

CHAPITRE 9

Dispositions finales

Article 39

Langues

Le présent Protocole est établi en anglais, en arabe, en chinois, en espagnol, en français et en russe, les six textes faisant également foi.

Article 40

Signature

Le présent Protocole portera la date du 26 mars 1999. Il sera ouvert à la signature des Hautes Parties contractantes à La Haye du 17 mai au 31 décembre 1999.

Artikel 36

Verzoening bij gebrek aan beschermende mogelijkheden

1. In geval van een conflict waarin geen beschermende mogelijkheden zijn aangewezen, kan de directeur-generaal met het oog op de regeling van het geschil zijn goede diensten verlenen of tussenbeide komen met betrekking tot andere vormen van verzoening of bemiddeling.

2. Op uitnodiging van een Partij of van de directeur-generaal kan de voorzitter van het Comité aan de partijen bij het conflict een bijeenkomst van hun vertegenwoordigers voorstellen en in het bijzonder van de autoriteiten belast met de bescherming van de culturele goederen, eventueel op het grondgebied van een Staat die geen partij is bij het conflict.

Artikel 37

Vertalingen en verslagen

1. De Partijen vertalen dit Protocol naar de officiële talen van hun land en bezorgen deze officiële vertalingen aan de directeur-generaal.

2. Om de vier jaar leggen de Partijen aan het Comité een verslag voor over de uitvoering van dit Protocol.

Artikel 38

Aansprakelijkheid van de Staten

Geen enkele bepaling van dit Protocol met betrekking tot de strafrechtelijke aansprakelijkheid van individuen heeft invloed op de aansprakelijkheid van de Staten in het internationaal recht, inzonderheid de verplichting tot herstel.

HOOFDSTUK 9

Slotbepalingen

Artikel 39

Talen

Dit Protocol is opgesteld in de Engelse, Arabische, Chinese, Spaanse, Franse en Russische taal; zijnde de zes teksten gelijkelijk authentiek.

Artikel 40

Ondertekening

Dit Protocol draagt de datum van 26 maart 1999 en staat te 's-Gravenhage van 17 mei tot 31 december 1999 voor ondertekening open door de Hoge Verdragsluitende Partijen.

Article 41

Ratification, acceptation ou approbation

1. Le présent Protocole sera soumis à ratification, acceptation ou approbation par les Hautes Parties contractantes qui en sont signataires, conformément à leurs procédures constitutionnelles respectives.

2. Les instruments de ratification, d'acceptation ou d'approbation seront déposés auprès du Directeur général.

Article 42

Adhésion

1. Le présent Protocole sera ouvert à l'adhésion des autres Hautes Parties contractantes à dater du 1er janvier 2000.

2. L'adhésion se fera par le dépôt d'un instrument d'adhésion auprès du Directeur général.

Article 43

Entrée en vigueur

1. Le présent Protocole entrera en vigueur trois mois après que vingt instruments de ratification, d'acceptation, d'approbation ou d'adhésion auront été déposés.

2. Ultérieurement, il entrera en vigueur, pour chaque Partie, trois mois après le dépôt de son instrument de ratification, d'acceptation, d'approbation ou d'adhésion.

Article 44

Entrée en vigueur dans les situations de conflit armé

Les situations prévues aux articles 18 et 19 de la Convention donneront effet immédiat aux ratifications, aux acceptations ou aux approbations du présent Protocole, ou aux adhésions à ce dernier, déposées par les parties au conflit avant ou après le début des hostilités ou de l'occupation. Dans ces cas, le Directeur général fera, par la voie la plus rapide, les communications prévues à l'article 46.

Article 45

Dénonciation

1. Chacune des Parties aura la faculté de dénoncer le présent Protocole.

2. La dénonciation sera notifiée par un instrument écrit déposé auprès du Directeur général.

3. La dénonciation prendra effet une année après réception de l'instrument de dénonciation. Si toutefois, au moment de l'expiration de cette année, la Partie dénonçante se trouve impliquée dans un conflit armé, l'effet de la dénonciation demeurera suspendu jusqu'à la fin des hostilités et en tout cas aussi longtemps que les opérations de rapatriement des biens culturels ne seront pas terminées.

Artikel 41

Bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring

1. Dit Protocol kan worden bekrachtigd, aanvaard of goedgekeurd door de Hoge Verdragsluitende Partijen die het ondertekenen, zulks overeenkomstig hun onderscheidene grondwettelijke procedures.

2. De akten van bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring worden neergelegd bij de directeur-generaal.

Artikel 42

Toetreding

1. Dit Protocol staat met ingang van 1 januari 2000 open voor toetreding door andere Hoge Verdragsluitende Staten.

2. De toetreding geschiedt door neerlegging van een akte van toetreding bij de directeur-generaal.

Artikel 43

Inwerkingtreding

1. Dit Protocol treedt in werking drie maanden te rekenen van het tijdstip van de neerlegging van twintig akten van bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring.

2. Daarna treedt dit Protocol ten aanzien van elke Partij in werking drie maanden na de neerlegging van haar akte van bekrachtiging, aanvaarding, goedkeuring of van toetreding.

Artikel 44

Inwerkingtreding in situaties van een gewapend conflict

In de gevallen bedoeld in de artikelen 18 en 19 van het Verdrag worden de door de partijen bij het conflict voor of na het begin van de vijandelijkheden of van de bezetting neergelegde akten van bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring van dit Protocol of van toetreding tot het Protocol onverwijld van kracht. In die gevallen geschieden de kennisgevingen van de directeur-generaal bedoeld in artikel 46 op de snelste wijze.

Artikel 45

Opzegging

1. Iedere Partij kan dit Protocol op te zeggen.

2. De directeur-generaal wordt schriftelijk in kennis gesteld van de opzegging.

3. De opzegging wordt van kracht een jaar na de ontvangst van de akte van opzegging. Indien de opzeggende Partij op het tijdstip van het verstrijken van die termijn evenwel betrokken is bij een gewapend conflict, heeft de opzegging geen gevolg tot het einde van de vijandelijkheden en geenszins zolang de culturele goederen niet zijn teruggebracht naar het gebied van herkomst.

Article 46

Notifications

Le Directeur général informera toutes les Hautes Parties contractantes, ainsi que l'Organisation des Nations unies, du dépôt de tous les instruments de ratification, d'acceptation, d'approbation ou d'adhésion mentionnés à article 41 et 42, de même que des dénonciations prévues à article 45.

Article 47

Enregistrement auprès de l'Organisation des Nations unies

Conformément à l'article 102 de la Charte des Nations unies, le présent Protocole sera enregistré au Secrétariat de l'Organisation des Nations unies à la requête du Directeur général.

EN FOI DE QUOI les soussignés, dûment autorisés, ont signé le présent Protocole.

FAIT à La Haye, le 26 mars 1999, en un seul exemplaire qui sera déposé dans les archives de l'Organisation des Nations unies pour l'éducation, la science et la culture, et dont des copies certifiées conformes seront remises à toutes les Hautes Parties contractantes.

Artikel 46

Kennisgevingen

De directeur-generaal stelt zowel alle Hoge Verdragsluitende Partijen als de Verenigde Naties in kennis van de neerlegging van alle akten van bekrachtiging, aanvaarding, goedkeuring of toetreding bedoeld in de artikelen 41 en 42, evenals van de opzeggingen bedoeld in artikel 45.

Artikel 47

Registratie bij de Verenigde Naties

Overeenkomstig artikel 102 van het Handvest van de Verenigde Naties wordt dit Protocol op verzoek van de Directeur-generaal geregistreerd bij het Secretariaat van de Verenigde Naties.

TEN BLIJKE WAARVAN de ondergetekenden, daartoe bevoegd, dit Protocol hebben ondertekend.

GEDAAN te 's-Gravenhage, 26 maart 1999, in een enkel exemplaar, dat zal worden neergelegd in het archief van de Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur en waarvan voor eensluidend gewaarmerkte afschriften zullen worden verstrekt aan alle Hoge Verdragsluitende Partijen.

**AVANT-PROJET DE LOI
SOU MIS À L'AVIS
DU CONSEIL D'ÉTAT**

Avant-projet de loi portant assentiment au Deuxième Protocole relatif à la Convention de La Haye de 1954 pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé, fait à La Haye le 26 mars 1999.

Article 1er

La présente loi règle une matière visée à l'article 77 de la Constitution.

Art. 2

Le Deuxième Protocole relatif à la Convention de La Haye de 1954 pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé, fait à La Haye le 26 mars 1999, sortira son plein et entier effet.

*
* *

**VOORONTWERP VAN WET
VOOR ADVIES VOORGELEGD
AAN DE RAAD VAN STATE**

Wetsontwerp houdende instemming met het Tweede Protocol inzake het Verdrag van 's-Gravenhage van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict, gedaan te 's-Gravenhage op 26 maart 1999.

Artikel 1

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 77 van de Grondwet.

Art. 2

Het Tweede Protocol inzake het Verdrag van 's-Gravenhage van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict, gedaan te 's-Gravenhage op 26 maart 1999, zal volkomen gevolg hebben.

*
* *

AVIS DU CONSEIL D'ÉTAT

38.355/4

Le CONSEIL D'ÉTAT, section de législation, quatrième chambre, saisi par le ministre des Affaires étrangères, le 26 avril 2005, d'une demande d'avis, dans un délai de trente jours, sur un avant-projet de loi «portant assentiment au Deuxième Protocole relatif à la Convention de La Haye de 1954 pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé, fait à La Haye le 26 mars 1999», a donné le 25 mai 2005 l'avis suivant :

Comme la demande d'avis est introduite sur la base de l'article 84, § 1er, alinéa 1er, 1°, des lois coordonnées sur le Conseil d'État, tel qu'il est remplacé par la loi du 2 avril 2003, la section de législation limite son examen au fondement juridique du projet, à la compétence de l'auteur de l'acte ainsi qu'à l'accomplissement des formalités préalables, conformément à l'article 84, § 3, des lois coordonnées précitées.

Sur ces trois points, l'avant-projet appelle l'observation ci-après.

Le texte en néerlandais doit être précédé de la mention «traduction» puisqu'en vertu de l'article 39, il n'existe pas en version authentique.

La chambre était composée de :

Mme M.-L. WILLOT-THOMAS, présidente de chambre,

MM. P. LIÉNARDY et P. Vandernoot, conseillers d'État,

Mme C. GIGOT, greffier.

Le rapport a été présenté par M. J.-L. PAQUET, premier auditeur.

La concordance entre la version française et la version néerlandophone a été vérifiée sous le contrôle de M. P. LIÉNARDY.

Le greffier,

C. GIGOT.

La présidente,

M.-L. WILLOT-THOMAS.

ADVIES VAN DE RAAD VAN STATE

38.355/4

De RAAD VAN STATE, afdeling wetgeving, vierde kamer, op 26 april 2005 door de minister van Buitenlandse Zaken verzocht hem, binnen een termijn van dertig dagen, van advies te dienen over een voorontwerp van wet «houdende instemming met het Tweede Protocol inzake het Verdrag van 's-Gravenhage van 1954 inzake de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict, gedaan te 's-Gravenhage op 26 maart 1999», heeft op 25 mei 2005 het volgende advies gegeven :

Aangezien de adviesaanvraag ingediend is op basis van artikel 84, § 1, eerste lid, 1°, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State, zoals het is vervangen bij de wet van 2 april 2003, beperkt de afdeling wetgeving overeenkomstig artikel 84, § 3, van de voormelde gecoördineerde wetten haar onderzoek tot de rechtsgrond van het ontwerp, de bevoegdheid van de steller van de handeling en de te vervullen voorafgaande vormvereisten.

Wat deze drie punten betreft, geeft het voorontwerp aanleiding tot de volgende opmerking.

De Nederlandse tekst moet worden voorafgegaan door de vermelding «vertaling» aangezien er volgens artikel 39 geen authentieke Nederlandse versie van bestaat.

De kamer was samengesteld uit

Mevrouw M.-L. WILLOT-THOMAS, kamervoorzitter,

De heren P. LIÉNARDY en P. VANDERNOOT, staatsraden,

Mevrouw C. GIGOT, griffier.

Het verslag werd uitgebracht door de H. J.-L. PAQUET, eerste auditeur.

De overeenstemming tussen de Franse en de Nederlandse tekst werd nagezien onder toezicht van de heer P. LIÉNARDY.

De griffier,

C. GIGOT.

De voorzitter,

M.-L. WILLOT-THOMAS.